

Podoba, zgodovina in kondicija mariborskega intelekta

Prolog

Kakšni časi da so za Maribor? K mojim nenehnim problematizacijam mariborske duhovne kulture in njenih akterjev ali agensov (predvsem na straneh Zofijinih, tudi v reviji Dialogi – skratka tam, kamor mi je dovoljeno pisati) se dobro podaja tematski sklop, ki sem ga v reviji Dialogi izpeljal leta 1999 (št. 9/10). O intelektualni kondiciji mesta. Spomnim sem, da sem se takrat čudil odsotnosti razprav o tem. Tudi moji sobesedniki so se malodane čudili vabilu. Podobna odsotnost je še vedno v zraku, če ni še večja. Kot da so pojmi in njih konteksti tu demodirani, kot da intelektualizem sodi v nekrologe. Morda je v letu vrenja kulture in [ure EPK resnice za Maribor](#) spet maksimalni čas za iskanje lastne identitete in samopremislek. (Seveda šele kvečjemu v začetku leta 2013, ko bo prišel čas treznosti in miru, onstran histeričnega diktata pokoravanja projektu EPK). Z dovoljenjem revije je spodaj objavljena celotna priloga. Za ljubitelje diahronih in globinskih dimenzij.

Boris Vežjak

Stanje duha v mestu – intelektualna tradicija Maribora

Intervjuvanci:

Emica Antončič, slovenistka in komparativistka, odgovorna urednica Dialogov in založnica

Andrej Brvar, pesnik in urednik pri Založbi Obzorja

Peter Tomaž Dobrila, diplomirani inženir računalništva in vodja multimedijskega centra Kibla

France Forstnerič, diplomirani novinar in književnik

Dragica Korade, diplomirana sociologinja

Darinko Kores-Jacks, diplomirani literarni komparativist, novinar Večera

Jože Kos, diplomirani geodet, aktiven prostorski planer, nekdanji kulturni organizator, občasno literat in pisec

Franci Pivec, direktor mestne uprave MOM

Vlado Sruk, redni profesor za družboslovje in filozofijo na EPF

Čemu ponovno govoriti o intelektualni klimi v Mariboru, ko pa se je to (vsaj navidezno) že tolikokrat neuspešno poskušalo - s posamičnimi pesimističnimi parolami, resigniranim jadikovanjem in užaljeno vzvišenostjo? In res bi kdo utegnil reči: kako anahrono, časi se spreminjajo, intelektualci niso več intelektualci ali to ne želijo biti. Morebiti celo: intelektualcev v Mariboru konstitutivno ni in ni bilo. Čemu torej ponovno odpirati problemsko polje, ki kot Damoklov meč visi v zraku skoraj zmerom socialno konotiranega »proletarskega« mesta, iz katerega je večina miselno kreativnega življa enostavno odbežala in še zmerom beži (četudi je najti tudi optimističnejše ocene)? Mar se ne bo naše spraševanje izteklo v prazno?

Poskusimo nakazati odgovor že takoj na začetku. Kako namreč upravičiti to dejanje samopremisleka, zbiranja mnenj? Menda je takšno spraševanje upravičeno preprosto zato,

ker doslej te teme eksplicitno, fokusirano in zainteresirano, še nismo našli zabeležene. Ni se še zgodilo (vsaj sam verjamem tako), da bi kdo poskušal temeljiteje pogledati in iskati odgovore pri akterjih samih in apelirati na njihovo identiteto. Poskušal diskurz o tem neposredno tematizirati in zastaviti kot problem, ki bi se morebiti trajneje in širše prijel v našo »mestno« zavest. Stanju postaviti zrcalo, ga torej reflektirati kot nekaj, kar nas vsakodnevno zadeva in prizadeva v vsakem izmed najbolj skritih kotičkih našega družbenega žitja in bitja.

Verjamem, da je to dovolj dober razlog za nastanek kolektivnega intervjuja, ki ga imate pred sabo. Še prej seveda za nastanek njegove ideje, v bistvu preproste in skromne (in zdi se, da so preproste stvari včasih najbolj potrebne ali in njih realizacija najbolj subverzivna): povprašati najbolj izpostavljene predstavnike starejše in mlajše generacije intelektualcev, ki v Mariboru vztrajajo, kaj o tem mislijo. Tiste, ki dihajo z našim mestom, ki so se ali se še vedno borijo za svoj kreativni prostor. Ki tako rekoč živijo problem in ga rešujejo ali so ga reševali po svoje (rabo prihodnjika na tem mestu raje izpuščam).

Prav res: iskanje pravih sogovorcev je bilo kar mučno (v nekem drugem smislu pa kar pričakovano enostavno) in je že po sebi razkrilo zadrego intelektualne praznine, neskrte problemske predpostavke pogovora, o kateri bo tekla beseda. Po svoje utegne že sam izbor obelodaniti horizont pričakovanj, ki jih goji pisec teh vrstic. Je pač tako: subjektivne pozicije in mesta izrekanja nikoli ni moč zatajiti. Spisek sogovornikov je na koncu, po – paradoksalno - dolgem in kratkem premisleku hkrati, le nastal, zato še obvezno opravičilo tistim, ki se čutijo izpuščene. Kakor tudi intervjuvanim, če se imajo za manj intelektualistične, kot sem jim prisodil sam.

Odgovorov na tem mestu ne bi želel še dodatno komentirati. Morebiti bi dodal le kakšno podrobnost, da bo lažje razumeti kontekst njihovega nastajanja in z njim tudi vsebino: ker so bila vprašanja postavljena vnaprej, manj nevtralna od običajnih novinarskih in zabeljena - z moje strani nenamerno - s kakšno dovolj subjektivno noto in mišljenjsko perspektivo (mea maxima culpa!), je zato tudi kakšen med mnogimi odgovori napisan v bolj osebni maniri, tj. kot odgovor meni in ne bralcu. Dalje: nekaj, vendar ne prav veliko intervjuvancev, ki jih utegne kdo pogrešati, se povabilu (na moje presenečenje) preprosto ni odzvalo, o razlogih za ta neodziv, docela različnih, pa menda nima smisla preveč ugibati. Morebiti le en ugibalni namig, ki mi, med bolj profanimi razlogi, pride na pamet: forma kolektivnega intervjuja pač predpostavlja nekakšno sinergijo, soočanje miselnih horizontov in predvsem zainteresiranost za skupno reševanje skupnega problema. Prevelik problem za prevelike individualiste? Kakorkoli že: nastala paleta misli, idej, reakcij, mnenj in predlogov devetih avtorjev je v svoji divergenci dovolj pestra, da bi utegnila vzpodbuditi nove tokove refleksij in dejanj, povezanih z izzvano temo. Tako vsaj upamo v uredništvu Dialogov. Če se to ne bo zgodilo, ostane le prijazna želja bralcu, da se ob prebiranju naslednjih strani prepusti miselnim užitkom in poskuša tudi sam najti odgovore na zastavljena vprašanja, če ga slednja seveda žulijo. Veseli bomo tega – tudi zato, ker je namreč v tem primeru še nekaj upanja za njihovo rešitev.

Boris Vezjak

1.

Poznamo slovite Štihove trpke besede o kulturni osivelosti mesta, zaradi katerih se Mariborčani – vsaj tisti, ki jih to zadeva - danes čutijo že kar manjvredne. In skorajda vsaka splošna ocena o stanju kulture bolj ali manj izrecno začenja – kot da bi bile te besede zakleta stigma – prav z njimi. Po drugi strani se o intelektualnem dogajanju, ki naj bi tisto kulturniško zaobsegal, veliko manj govori. In če je kultura osivela, kaj je šele z intelektualizmom? Ker ne verjamem, da bi bilo dogajanje mimo kulture kaj bolj pestro in ob tem ona sama nekakšna izjema, bi lahko povlekli naslednji sklep: v duhovno-kulturnem smislu, ki zajema tudi prvo, je situacija še veliko manj reflektirana. In zato sploh ne rabimo ogorčenih besed o nekem katastrofalnem stanju, ki bi ponovno ponižale naš ponos. Pa vendar si je treba postaviti zrcalo: kaj torej reči o tradiciji duhovne kulture v mestu? Kje, če sploh, začrtati mejo med kulturniškim udejstvovanjem in tistim intelektualnim? Ulrich Schoedlbauer in Joachim Vahland v svoji knjigi *The End of Critique* izraz »intelektualen« postavita kot stranico konceptualnega trikotnika skupaj s pojmom kulture in kritike. Kako bi torej opisali intelektualistično držo in kaj označili za njeno specifiko?

Emica Antončič:

Definiciji intelektualcev se bom poskušala približati s pomočjo nekaterih zamejitev in tako označiti skupino, ki naj bi jo beseda *intelektualci* označevala.

V slovenščini za prevzeto besedo *intelektualec* najpogosteje uporabljamo dva domača sinonima: *razumnik* in *izobraženec*. Pomenska nihanja med njima nas opozarjajo na eno izmed mej, o katerih želim govoriti. Razumnik je predvsem tisti, katerega umsko delo (ki je najosnovnejša, najpreprostejša in najširša definicija intelektualca) se povezuje z aktivno uporabo razuma. Izobraženec pa je tisti, katerega umsko delo opredeljuje predvsem njegova izobrazba, pridobljeno znanje. Izobraženec mora uporabljati razum za memoriranje določene količine znanja, še zdaleč pa ta izobrazba ne pomeni, da jo zna z razumom tudi aktivno uporabiti, npr. za ustvarjalno analizo, sintetiziranje, vzpostavljanje kritične distance – in to širše, ne samo znotraj stroke, za katero je izobražen, ipd. Če bi bil vsak izobraženec že samo zaradi svoje izobrazbe tudi razumnik (beri: intelektualec), bi v Mariboru kar pokalo od intelektualne energije. Mesto ima namreč univerzo in na njej toliko in toliko profesorjev ter študentov. Kot vsi vemo, temu ni tako in v življenju mesta je čutiti le peščico intelektualcev. Večina univerzitetnih profesorjev je zaprtih v meje svoje stroke in kabinetov, da ne govorimo o žalostni podobi mariborskega študenta, ki ga nikjer ni, ker se mora »učiti«, da bo pridobil papirje, s katerimi bo prišel do dobre službe. (Mimogrede: ste že opazili, da vsi mariborski študentje trdijo, da se »učijo«, nikoli pa, da »študirajo« – torej imamo v tem mestu predvsem učence na visoki stopnji in nič študentov. Ta besedna raba je zgovoren indikator pomanjkanja univerzitetne tradicije in vsebine v našem mestu.)

Intelektualci so predvsem elita, kar pomeni, da to, s čimer se umsko ukvarjajo, ni a priori dostopno vsem. Intelektualci sicer skušajo komunicirati z množicami in vplivati nanje oz. na družbo, vendar jih elitizem pri tem zmeraj v določeni meri omejuje.

Dvom je bistvena lastnost intelektualne elite. Dvom intelektualcem ne dopušča, da bi verjeli v vnaprejšnje resnice, zmeraj čepi v ozadju in vrta, črviči, sprašuje .... Visoko izobraženi verniki posameznih ideologij me ne bodo nikoli prepričali, da so te in te vrste intelektualci. Kdor brezpogojno verjame v edino resnico, ne premore intelektualnega dvoma, ali pa je blefer.

Kulturnike in intelektualce res pogosto povezujemo oziroma zamenjujemo. Do povezave najbrž prihaja zaradi humanistične inteligence, ki je za razliko od tehniške inteligence nekako naravno povezana s kulturo. Humanistično izobraženstvo se zaradi svoje izobrazbe laže razumsko aktivno in kritično odziva na družbo; lahko bi rekli, da iz vrst humanističnega izobraženstva prihaja sorazmerno več inteligence kot iz vrst tehniškega izobraženstva. Vsaj vsakdanja situacija v Mariboru nam to potrjuje. Imamo že tretjega župana zapovrstjo iz vrst tehniškega izobraženstva, v vrhovih mestne politike pa skorajda ni humanistične inteligence, kar je razumljivo: pravemu intelektualcu njemu lastni dvom močno otežuje zastopanje enosmernih političnih stališč.

Vsi kulturniki še zdaleč niso intelektualci. K zamenjavi nas najbrž zavaja ustvarjalnost tistih med njimi, ki so umetniki. Umetniška ustvarjalnost pa je kompleksen pojav, ki ga ni mogoče definirati samo z intelektom. Predstavljajte si velik, umetniško uspešen simfonični ali operni orkester. V njem so sami odlični glasbeniki, umetniki z visoko izobrazbo. Če boste te glasbenike povabili k ustvarjalni debati o smislu, konceptu, ustvarjalni viziji njihove inštitucije (orkestra), se je bo udeležila samo peščica: intelektualna elita med umetniki.

1.

Andrej Brvar:

Ostre meje med kulturno in intelektualno dejavnostjo seveda ne vidim. Morda bi se dalo reči, da kulturno dejavnost opredeljuje predvsem »mišljenje v podobah«, torej čutnonazorno svetljenje idej, intelektualno dejavnost pa predvsem »zgolj mišljenje«, torej ideje kot take. A ko že omenjate Schoedlbauerjevo in Vahlandovo konceptualno trojico intelektualizem – kultura – kritika, naj izpostavim kategorijo, ki jo omenjena trojica sicer suponira, ki pa se mi zdi za intelektualca kar najbolj značilna in važna – to je *razumevanje*. Se pravi ne zgolj razum kot sposobnost spoznavanja, ne zgolj razum kot avtonomna, samozadostna moč, izživljajoča se iz narcisoidne zavesti o sebi kot »najfinejšem orodju« in »najstrašnejšem orožju«, ampak razum kot kultivirana, »etično osveščena«, sama sebe regulirajoča, kreativna sposobnost. Se vam v zvezi s tem ne zdi, da smo mariborski intelektualci, kolikor nas že je, glede na okolje in razmere, v katerih živimo, vse prevečkrat nestrpni in premalo razumevajoči? Se vam ne zdi, da okolje in razmere, v katerih živimo, vse prevečkrat popolnoma neustrezno in po krivici primerjamo z Dunajem, New Yorkom, ali vsaj Ljubljano?

Kajti kako naj bi bil Maribor vsaj Ljubljana, ko pa je minilo komaj 55 let, odkar je postal povsem slovenski, in ko je od teh kar 45 let preživetaril po volji komunističnih oblastnikov kot proletarsko, točneje, lumpenproletarsko mesto brez upanja na kakšno drugačno perspektivo, in ko so celo univerzo ustanovili izključno kot fabriko za produciranje potrebnih visoko kvalificiranih industrijsko-gospodarskih kadrov? Kaj bi naj tu s humanistiko? Kaj bi naj tu z intelektualci? S temi so tako imeli dovolj težav v Ljubljani. Žal pa je tudi kolikor toliko normalne razmere v času med obema vojnama, ko se je mesto naglo razvijalo na vseh družbenih področjih in ko je na duhovnem premoglo kar nekaj intelektualnih žarišč, vse prehitro ukinila nemška okupacija. Skratka, če bomo današnje duhovne in vse druge razmere v mestu reflektirali z večjo strpnostjo in razumevanjem, se nam bo tudi lastna pozicija sredi teh razmer razkrila v drugačni luči. Nič več nas ne bodo razjedali manjvrednostni kompleksi, nič več nas ne bodo Štihove besede o »industrijski puščavi« že vnaprej stigmatizirale in »poniževale našega ponosa«, kot pravite, kajti biti intelektualec sredi današnjih mariborskih duhovnih in drugih razmer je resda skrajno naporno, komplicirano in neprimerno manj atraktivno kot biti to vsaj v Ljubljani, zato pa je toliko bolj družbeno produktivno, potrebno in za samega intelektualca zdravo – saj vemo, kako hitro se razumniki v Ljubljani levijo v »nacionalne svetnike«.

Peter Tomaž Dobrila:

Moja tradicija zavedanja Maribora sega od druge polovice sedemdesetih naprej, ko sem bil v gimnaziji in srednji glasbeni šoli ter igral v rok bendu. V začetku osemdesetih smo z Brankom Greganovičem in Bojanom Tomažičem ponovno zagnali časopis Katedra, ki je bil nekaj let pod vodo, bojda zaradi lakomnosti vodilnih pred nami. Niti takrat niti kasneje se mi Maribor ni zdel osivel, Bojan Štih pa zelo. In je – kot vsak profesionalni gledališčnik – moral to svojo sivino pozunanjiti, jo deliti s publiko, biti na odru, biti popularen. Kot bi dejal Warhol, ima svojih petnajst minut slave. Nemara bodo več sivine našli nekateri kolegi v tem intervjuju, ki so bili ali so še neposredni akterji tukajšnje osivelosti, ker so (bili) na pomembnih funkcijah – želim jim obilo (avto)katarzičnih užitkov in tradicije. Verjetno je tako, da se nekaj govori in drugo dela, kar je tudi meja, nasprotje med intelektualnim in kulturniškim udejstvovanjem. Nenazadnje se spomnimo samo Kulturnega foruma, dolgoletnih načrtov za družboslovno fakulteto, najrazličnejših propadlih projektov itd. Še najbolj uspešen intelektualni projekt v Mariboru je eskapizem – beg iz mesta. Vendar to smatram za neintelektualno dejanje, čeprav ga lahko opravičujem s kontekstom nekih časov, a situacije takrat ne poznam. Kolikor mi je znano, so v Ljubljani zaplenjali Tribuno, v Mariboru Katedro. Drugih študentskih časopisov v Sloveniji takrat ni bilo.

France Forstnerič:

Gospod Vezjak, anketna akcija, ki se ti jo omislili, se mi zdi že davno potrebna in koristna. Najprej se moram problema zavedati, da bi mogli kaj smiselnega povedati. Že dolgo čutim, da je o »stanu duha v mestu« treba spregovoriti. Intelektualno življenje mesta se po moje začne z »mišljenjem svojega mesta«, z racionalno distanco do njega, kar vključuje tudi »intelektualno tradicijo mesta« (to je drugi del vašega delovnega naslova). Kar sem ob podelitvi Glazerjeve nagrade izjavil Petri Vidali iz Večerove hiše o odnosu mesta do »svojih« pesnikov, velja tudi za »njegove« intelektualce, namreč da se zadeva zadnja leta vidno popravlja: »če se bo nadaljevalo, kar se že dogaja, namreč da se bo čedalje več vsakršne inteligence, zlasti pa humanistične (zdaj vidim, da sem izustil pleonazem, saj je »intelektualstvo« zmeraj humanistično, pa naj si je nekdo filozof, inženir, zdravnik ali pesnik – vprašanje je samo, kdaj bo temu prilagojeno tudi naše celotno šolstvo), vračalo po študiju drugje nazaj v svoje mesto, ali pa ko bo (danes bi rekli *in ko bo*) mesto samo ustvarilo dovolj močno jedro (danes bi rekli jedra) znanstvenih premissljevanj o bistvenih človeških stvareh.«

Petru Raku iz Dela pa sem omenil, da se je v Mariboru zgodil (zdaj bi rekel *se godi*) paradoks, ker se je ob ekonomski stagnaciji začel preporod kulturnega življenja (v najširšem smislu, bi dodal zdaj), ob tem pa se je oblikovala tudi publika (publike, bi bilo času ustreznejše). S »publikami« ne mislim samo občinstev na koncertih, razstavah, v gledališčih, temveč celoto duhovnega (intelektualnega) komuniciranja v mestu prek vseh razpoložljivih medijev – od navadnega pogovora ali celo pomenkovanja prek množičnih občil, knjig, organiziranih izmenjav misli, stališč, mnenj, sporočil v obliki tribun, okroglih miz, simpozijev, predavanj z diskusijami na koncu itd. Čim več je teh izmenjav (komuniciranje je že v samem pojmu izmenjava, ne pa sporočilna enosmernost), tem bolj smemo govoriti o intelektualno razgibanem mestu.

Dragica Korade:

Kar je ostalo od Štihovih trpkih pogovorov z mestom, ki ga je s svojimi svetimi preproščinami gnalo v obup, predvsem ni občutek manjvrednosti. Prej narobe: tukajšnjo kolektivno zavest prežema kvečjemu občutek večvrednosti in globokega prezira ne le do Štiha, ampak zlasti do javnega diskurza, ki ga je s svojimi mnenji in stališči poskušal postaviti na noge. Od tistega časa

se je sleherni mariborski intelektualec, ki je dal kaj na svoj službeni in zlasti politični položaj, vsaj enkrat v svoji karieri osredotočil na razkrinkavanje Štihovih mariborskih zmot in zablod. Tam, kjer je mož, ki je odkrito dregnil v videz dobro orkestrirane skupnosti, doživiljal sivino, zaplankanost, bebavost, diletantizem, sovraštvo do idej, mariborski umi še danes najdejo vrhunske kulturne užitke, intelekt svetovnega formata ali vsaj nadčloveške napore. Zakaj? Ker je Štih v svojih razpravah o Mariboru upravljal s tistim, s čimer naj bi tudi sicer upravljali intelektualci: z jasnimi kriteriji in merili namreč. Ki jih ni spreminjal samo zato, ker so na sceni "naši", ampak je poskušal ostati v pristni moralno intelektualni distanci do vsega, še posebej do "našega". Mar ni najpomembnejši preiskusni kamen kritičnega mišljenja prav odkrivanje lastne mitomanije?

Darinko Kores Jacks:

Tudi če pristanemo na trikotnik intelektualizem-kultura-kritika kot shematski prerez "višje" duhovne sfere družbenega dogajanja (morda bi ji lahko rekli kar nadgradnja), to ne pomeni, da gre za tripolno nasprotnost. Podobne "trikotnike" si predstavljam bolj kot nezmožnost umestitve česarkoli zgolj v okvir enega od treh temeljnih pojmov ne glede na druga dva. Sploh pa se mi kultura v tem trikotniku ne zdi najbolj ustrezen izraz in bi jo bilo smiselno nadomestiti z ožjim pojmom umetnosti, (izvirne) kreativnosti ali čim podobnim. Menim namreč, da sta tudi kritika in intelektualizem dela kulture in ne nekaj (iz)ločenega iz nje.

Seveda pa je tako pojmovana kultura relevantna šele takrat, ko je družbeno prisotna - ko se je družba v zadostni meri zaveda in razmišlja o njej. Stereotipna podoba "kulturnika" (pa tudi "intelektualca") v družbi, ki kulture - vsaj na njenih zahtevnejših, nepopulističnih ravneh - ne razume niti je noče ali celo ne zmore razumeti, je klavrna figura ekscentričnega samotarja, ki komunicira le z redkimi somišljeniki. V manjših urbanih okoljih je sicer manjša verjetnost nastajanja vzporednih kulturniških elit, je pa zato tisto, kar je ali se ima za kulturniško elito, toliko bolj heterogeno (čeprav ne nujno manj zaprto). Kot tako je seveda manj sposobno jasne artikulacije ter kritične in analitične (samo)refleksije. Maribor ima morda smolo, da je ravno nekje vmes: premajhen za nastanek zadostnega števila razmeroma homogenih konkurenčnih elit, vendar prevelik za nastanek ene same, pa čeprav razpršene.

Jože Kos:

Tradicija (slovenske) duhovne kulture v Mariboru obstaja, vendar je nepovezana v razviden tok in dokaj šibka. Njeni gradniki so (bili) Anton Tomšič, Josip Jurčič, Stanko Majcen, Jože Košar, Jaro Dolar, Bratko Kreft, Fran Žižek in drugi posamezniki, ob njih pa še nekatere organizirane tvorbe, npr. Časopis za zgodovino in narodopisje, SNG Maribor in predhodniki tega gledališča, Katedra.... Tradicija duhovne kulture v mestu je danes posebljena oz. živi v literatih in piscih iz kroga nekdanje "Peterice", osebnostih, kakršni so npr. dr. Bruno Hartman, dr. Jože Pogačnik, dr. Vlado Struk in drugi ter v več kulturnih in izobraževalnih institucijah.

Torišče kulturnega udejstvovanja v ožjem smislu so različne zvrsti umetnosti, v širšem pa to udejstvovanje zaobsega še organizacijsko, politično, publicistično, novinarsko, medijsko ipd. udejstvovanje, katerega namen je omogočanje in izboljševanje pogojev za produkcijo in konsumpcijo umetnosti.

Intelektualistična drža je za razliko od kulturne večplastnejša, zanima jo širši del ali kar celota naravnega, človeškega in družbenega dogajanja. Intelektualec(-lka) je duhovno živ, razvijajoč se, družbeno (re)aktiven, mišljenjsko svoboden in avtonomen subjekt, ki premore tehtno znanje za več kot zgolj eno področje znanosti/vednosti in umetnosti. Obenem s svojim dodelanim

vrednostnim sistemom zmore doumeti dogajanje okoli sebe in zase ter za druge podajati odgovore, zakaj, kam in kako naprej.

Franci Pivec:

Moje razumevanje »intelektualnega« je najbližje konceptu, ki ga vi povzimate po Camusu in se navezuje na »samo-refleksijo«. Skozi ta pogled presojam tudi svoje lastno početje, ki se enkrat približuje, drugič spet oddaljuje od pozicije intelektualca. Iskreno povedano, si te pozicije želim, ampak je v njej hudičevo težko obstati.

V Štihovih mariborskih letih sva prijateljevala in je name deloval predvsem s svojim intelektualnim aktivizmom, ne pa s kakšno fatalno stigmatizacijo Maribora. Prišel je z visokimi intelektualnimi kriteriji, ki jim Maribor seveda ni bil dorasel, je pa v sociologiji mesta sam razkrival večino tistih karakteristik, ki so navajale k potrpljenju. V takratnem Mariboru so absolutno prevladovali podeželani (ki so jim pomotoma rekli industrijski delavci) in šele na prelomu stoletja se vzpostavlja prava mestna generacija. To samo po sebi gotovo še ne pomeni nastanka intelektualne atmosfere, je pa že povzročilo premike v življenjskih vzorcih, poklicnih aspiracijah ter večjo raznovrstnost kulturnih interesov. Zelo upravičeno je vprašanje, ali institucije to zaznavajo in upoštevajo in kar verjamem, da se jim toži po tradicionalnem kulturniškem diskurzu, ki pa med mladimi nima več privržencev. Del »jamranja« o sivini ima tudi takšno ozadje.

Vlado Struk:

Stanje kulture v mestu lahko predstavimo z opisom tistih pojavov in procesov, ustanov in dejavnosti, ki sodijo tako ali drugače v sklop celostnega modela kulturnega življenja te skupnosti. V problematiko kulture nas vpelje proučevanje vseh kulturno relevantnih izročil, torej – zgodovina kulture. – Ko pa gre za intelektualni utrip, za »intelektualizem«, je to le določeno področje *duhovne kulture* oz. domena udejanjanja oblik individualne in družbene *zavesti* pa tudi *nezavedanja* v določeni skupnosti, mestu, ustanovi... Maribor ima svojo kulturno preteklost in sedanost; domena intelektualnega ustvarjalnega življenja, *duhovne kulture*, pa je bolj problematična ... Gre za vsakovrstna snovanja posameznikov v institucijah in zunaj njih; morda v tem mestu takšnih dejavnosti ni dovolj, morda niso na zavidljivi višini, morda ostanejo pogosto prezrte ... »Intelektualizem« je marsikaj: različna osmišljanja – moralna, verska, umetniška itd.; različne kritične refleksije – znanstvene, filozofske, idejnoestetske ipd.

2.

Če smem nadaljevati z navedbami dovolj simptomalnih deskripcij stanja, vse v upanju, da se bomo »fenomenalno« lažje soočili s tem, o čemer želimo govoriti, bi zdaj spomnil na famozne stereotipne izjave, ki so postale z leti skorajda zaščitni znak Maribora – Bojan Štih je zanj uporabil izraz »industrijska puščava«, Marijan Kramberger je svoj esej o mestu, na sledi istim depresivnim občutjem, naslovil kot »Hvalnica sivine«, od tod izvirajoč izraz »kulturna sivina« pa je tako rekoč postal dežurna klišejska označba, katere avtorstvo si zaradi različnih konotacij in denotacij v mnogoterih kontekstih nihče več niti ne lasti. Andrej Brvar je nedavno tega v svoji spremni študiji k Mariborski knjigi ponudil vpogled v taisti, skozi literaturo in njene pisce prezenten stereotip (prim. objavo te študije v: *Dialogi* 3-4, 1999, 11-25). Ob hipertrofiji takih označb bi veljalo omeniti dvoje – prvič, takšne ocene že po sebi učinkujejo kot izraz nekakšne nemoči vpričo fatalnosti situacije. Ne gre namreč pozabiti, da utegne postuliranje stereotipa o kulturni sivini (in katerega ekvivalent je ideja

o intelektualni praznini) služiti kot dober alibi za bodisi samotrpinčenje ali sklicevanje na lastno nesposobnost ali odsotnost volje. In drugič – specifičnost situacije Maribora je vendarle treba meriti v kontekstu slovenskega prostora, saj je v teh kratkih, klišejskih opisih razlika preprosto že implicirana. Kakšna se vam torej zdi dana »diagnoza« kulturno-intelektualnega stanja v mestu in kako ocenjujete učinkovanje omenjenih stereotipov?

Emica Antončič:

Ko sem na začetku sezone 1982/83 prišla za lektorico v mariborsko Dramo, sem bila menda po celem desetletju prvi mlad človek z ravnokar opravljeno fakultetno diplomom v tem ansamblu. Pri pripravi ene od prvih predstav v tisti sezoni je kot dramaturg sodeloval Taras Kermauner, ki sem ga poznala že od prej. Zaskrbljeno me je pogledal in rekel nekako takole: »Pa mislite, da boste vzdržali? Mlad izobraženec potrebuje okoli sebe skupino kolegov, s katerimi lahko debatira, intelektualno živi ...« Seveda je imel prav. Če ne bi v naslednji sezoni v ansamblu prišla še dva »sveža diplomanta« - Vili Ravnjak in Irena Varga – bi se morala sprijazniti z lastnim intelektualnim padcem ali pobegniti iz gledališča. Tako pa smo kmalu pričeli »generacijsko revolucijo« v mariborski Drami ....

Intelektualec – če želi to dejavno ostati – potrebuje družbo drugih intelektualcev. Če je skupina prešibka in če je okolje intelektualcem izrazito nenaklonjeno (kar je za socialistični delavski Maribor od konca druge svetovne vojne do začetka 90. let zagotovo mogoče trditi), sta samotrpinčenje in odsotnost volje logični posledici.

Če intelektualec pride v Maribor iz središča (primer Bojana Štiha v drugi polovici 70.let), se mu podoba mesta z njegove distance razkrije kristalno jasno. Prav Štihov primer je simptomatičen za kulturno in intelektualno stanje v Mariboru. V svojem mariborskem obdobju je Štih pisal briljantne eseje, v katerih je rentgeniziral Maribor in njegovo mentaliteto, če pa pogledate repertoar in rezultate njegovega umetniškega vodenja mariborske Drame, boste odkrili presenetljivo ljudskost, eklektičnost, niti najmanj reprezentativen izbor sodelavcev in pravzaprav neizrazit prehod glede na Gombačevo obdobje. V individualni pozi esejista, ki je prihajal iz Ljubljane kot intelektualnega središča in se stalno vračal vanjo, je Štih razvijal svoj intelektualizem, pri kolektivnem gledališkem ustvarjanju pa se je moral soočiti z obstoječim mariborskim ansamblom, tradicijo inštitucije in njeno publiko; intelektualizem se je moral umakniti.

V repertoar in umetniško vodenje mariborske Drame je intelektualizem sredi 80.let vnesel šele Vili Ravnjak in za njim ga ni zaenkrat ponovil še nihče.

Andrej Brvar:

Kot smo mariborski intelektualci glede na dano okolje in razmere vse preveč nestrpni in premalo razumevajoči, tako so obenem naše vse prepogoste primerjave z drugimi sredinami in iz teh primerjav izvirajoči manjvrednostni kompleksi skupaj z mučnim, a včasih tudi nasladnim samotrpinčenjem v resnici le odraz naše lastne šibkosti, nereflektiranosti, značilne mariborske letargičnosti in s tem pomanjkljive inteligentnosti. Prav zanimivo bi bilo zvedeti, zakaj smo se, recimo mi, ki sodelujemo pri pričujočem pogovoru, odločili živeti ravno v Mariboru. Pokojni pesnik in publicist Branko Rudolf mi je nekoč odkritosrčno priznal, da se je odločil za Maribor potem, ko je ugotovil, da ga je bilo za Ljubljano »nekoliko premalo«, tu, pod Pohorjem, pa »bi bil vendarle lahko koristen«. Ali niso po isti logiki znižanih kriterijev do nedavna izhajali v Dialogih in pri Založbi Obzorja vse preštevilni publicistično-literarni teksti, ki pri drugih slovenskih revijah in založbah zaradi kvalitativnih razlogov – kvalitativnih in nikakor ne

političnih – niso mogli »priti skozi«? Kakorkoli že, sposobnost *razumevanja*, ki sem jo omenil prej kot eno temeljnih lastnosti intelektualca, formira predvsem njegovo lastno samozavest kot zavest o samem sebi, ta pa je osnova za intelektualčev družbeni angažma, se pravi za sproščeno, avtentično delovanje, spreminjanje in preseganje vsakršnih stereotipov. Ne vem, če se dovolj živo zavedamo, da nam je prav danes dana nova priložnost, vsekakor ugodnejša kot kadarkoli doslej, da s svojim samozavestnim, sproščenim, avtentičnim prizadevanjem vsak na svojem področju, a kajpak tudi širše, postopoma vendarle spremenimo duhovno podobo mesta in s tem bistveno pripomoremo k oblikovanju njegove nove identitete, odkar se dosedanja, zgolj industrijsko-lumpenproletarska, hvala bogu, uspešno razkraja. Tako bi seveda avtomatično vplivali na bolj kakovostno in uravnoteženo duhovno stanje celotne Slovenije, zlasti še Ljubljane, ki se s svojo naraščajočo intelektualno osamljenostjo in samozadostnostjo očitno nevarno nagiba v »provinco province«.

Peter Tomaž Dobrila:

Maribor se mi zdi (in se mi je tudi zdelo) povsem navadno slovensko mesto, ki ga lahko primerjamo z vsakim drugim. Seveda ima svoj lokalni kolorit, včasih je to bila težka industrija in onesnaženost, danes brezposelnost ter zato čistejša voda in zrak. Atributi, ki jih Maribor dobiva, so literarnega značaja, gledališkega nastopaštva in stvar avtorja osebno. Nekateri so depresivni in pesimistični, drugi celo storijo samomor kot pred kratkim Deleuze. Pa zato verjetno Pariz še ni 'industrijska puščava' ali 'hvalnica sivine'. Morda je 'kulturna sivina' postala nekakšna blagova znamka mesta, ki se prodaja, če racionalno analiziram tovrstne izdelke. Če ni blagovna znamka in ne prinaša prihodka, ni druge racionalne razlage, kot ugotovitev, da niti ne gre za samopomilovanje oz. samotrpinčenje, odsotnost volje in sklicevanje na lastno nesposobnost, ampak za narcisoidnost – po nečem jih moramo pomniti, morajo se zapisati v zgodovino. V Sloveniji, kjer že od vekomaj kulturno, intelektualno in politično sceno obvladujejo literati in gledališčniki, je dediščina narcisoidne negativnosti del tradicije. V poslovnem svetu bi si to lahko privoščili enkrat in nikoli več, v intelektualnem, kulturnem, političnem pa lahko samo naštevamo velike Slovence, ki so tekmovali v zagrenjenih izjavah. Da te prosperirajo, je lahko tudi zasluga slovenske psihologije, mentalitete, saj funkcionirajo na tem trgu, vendar pa je diskutabilno, če ne bi prosperirale tudi pozitivne izjave. Intelektualna praznina, občutek nenadomestljivosti, credo 'za mano potop' in privilegij izrekanja resnic in označb so osebni problem, fatalizem pa stil življenja. Hkrati so to stereotipi generacije, ki je danes že dodobra siva. Morda v svoji samovšečnosti pretiravajo z gledanjem v ogledalo. Med mlajšimi tega še nisem slišal.

France Forstnerič:

Ali v Mariboru (že) je dovolj pogojev za intelektualno življenje, ali pa imamo opravka z »intelektualno praznino, kulturno sivino« in »fatalno situacijo« na tem področju? Teh kvalifikatorjev k sreči ne uporabljate apodiktično, marveč dopuščate, da so lahko tudi »stereotipni« in »klišejski«. Previdnost do njih je umestna, kajti na »naše« mesto je treba (tako kot na vsako) najbrž gledati v kontekstu slovenskega prostora, kot pišete in se z vami popolnoma strinjam, dodajam le, da v ta »kontekst« sodijo tudi zgodovinske, kulturno-razvojne in sociološke določnice. Glede tega sem dokajšnji determinist, kar pa ne pomeni, da sem črnogled. Gre le za to, da ne verjamem v »kulturtregerstvo« intelektualcev v mestu, sploh pa ne v kakšne voluntaristične misionarske (kampanjske) akcije prosvetljenih razumnikov, ki bi mogli sami v sorazmerno kratkem času spremeniti miselno zaspano, duhovno ubožno in sociološko neugodno strukturirano mesto v (Vidmarjeve) »Atene kulture in umetnosti«.

O mariborski intelektualni impotenci nam kliše o »kulturni sivini« ali (Štihovi) »industrijski puščavi« ne pove skoraj nič, če ne upoštevamo prej omenjenih določnih v prostoru in času.

Dragica Korade:

Maribor pač ostaja paradoksalna točka tega sveta: s civilizacijskega vidika je zatohla provinca, kar pa zadeva ostrino problemov, ekonomskih, socialnih, političnih, je prav v središču. Omemba province naj nikogar ne straši, to ni nikakršna obtožba, ampak vzhodnoevropska paradigma. "Fatalnost" mariborske situacije ni toliko v tem, da tukajšnja elita oblasti tako rada razkazuje svojo provincialno kramo, kot v tem, da neprestano reproducira provincialne vzorce obnašanja in z visoko stopnjo zavesti intenzivno dela na poneumljanju ljudi.

Darinko Kores Jacks:

Kjer prevladuje populacija z nizko stopnjo (privzgojenih) kulturnih potreb in še nižjo stopnjo (priučene) sposobnosti dojemanja zahtevnejših vsebin, je eksplicitna nenaklonjenost kulturi še toliko verjetnejša - posledica pa je t.i. sivina. "Proletarski" Maribor je tipično okolje te vrste. S tega vidika bi lahko bili "deproletarizacije" v zadnjem desetletju celo veseli - če se bi zgodila kot posledica vertikalne mobilnosti v višje socialne sloje.

Taki premiki so praviloma povezani z dvigom (formalne in neformalne) izobrazbe, osebnega standarda, količine pretega časa... Vsakdanje delo zahteva manj avtomatizma in grobe fizične sile ter več razmišljanja. Višji socialni status narekuje spremembo obnašanja nasploh ter s tem (čeprav morda bolj na videz kot zares) dvig kulturne zahtevnosti in dojemljivosti. Proces je seveda dolgotrajen in učinki se pojavljajo postopoma, morda šele v naslednjih generacijah. V Mariboru pa smo žal doživeli premike v nasprotno smer. S propadom industrije, ki je "goltala" neskončne količine neizobražene delovne sile in ji dajala osnovno socialno varnost (ter jo celo vključevala v organizirane kulturne aktivnosti - povečini sicer na dokaj nizkem nivoju, a vendarle), so proletarci postali brezposelni. Povečini brez možnosti zaposlitve, za golo preživetje prisiljeni prostitutirati se z delom na črno ali celo s čim bolj ponižujočim in/ali manj legalnim - in povsem apatični ter dovzetni zgolj za plehke, kar se le da nezahtevne oblike lahkotne zabave.

Če dodamo k temu še razred "novih" podjetnikov in političnih parvenijev, ki so se vzpeli na precej sumljive načine in jih zanimata zgolj denar in oblast, kultura pa le kot nepotreben privesek (morda kot del imidža), je razlogov za optimizem bore malo. A komur ni vseeno, se nikakor ne bi smel prepuščati svetobolju in dojemati situacije kot nespremenljive naravne danosti. Kje pa piše, da se je treba zapirati v lokalne okvirje? Svet vedno bolj postaja globalna vas - in prav kulturna produkcija "problematičnih" mikrolokacij utegne biti posebno zanimiva v širšem kontekstu (in obratno).

Jože Kos:

Kulturno sivo oz. prazno je po mojem mnenju tisto (lokalno) družbeno okolje, ki duhovno živemu človeku javno ne ponuja dovolj novih duhovnih priložnosti in izkušenj. Maribor je pred leti bil takšno kulturno in intelektualno sivo oz. prazno mesto, vendar takšna oznaka zanj že nekaj let ni povsem na mestu. Intelektualnim lakotnikom je namreč tu vsake toliko časa na voljo vsaj malo zanimivo javno duhovno dogajanje, in sicer predvsem na področju kulture oz. umetnosti. Stereotip o kulturno sivem mestu je v samem Mariboru pred dobrim desetletjem začel delovati aktivacijsko, kot vzgib za izboljšanje stanja, izven Maribora pa je deloval kot slaba promocija in negativen označevalec za mesto. Kot tak bolj neupravičeno kot upravičeno deloma deluje še danes.

Franci Pivec:

Brez stereotipov preprosto ne gre, so »zakon«. Njihovo porajanje in uveljavljanje je nerazvidno, ampak nepreklicno. Stereotipna označba mariborske duhovnosti je še posebej trdovratna, kar se potrди ob vsakem poizkusu njenega presejanja. Ko poizkus propade, si vsi oddahnejo, ker so zadeve spet na svojem mestu. Maribor s podvojenim naporom sicer lahko pride do univerze, ampak hvala bogu je neintelektualna. Lahko si naredi atraktiven teater, ampak je finančno pokvarjen. Lahko vzpodbudi novo teologijo, ampak je pregrešna. Lahko zaplodi velikanski festival, ki pa mu manjka elita itd... Pri vsem tem pa mesto večinoma samo poskrbi za trajno veljavo negativnega stereotipa in zunanji ocenjevalci nas morajo celo tolažiti, da stanje le ni tako zelo obupno. Ne pričakujem, da bi morali Maribor obravnavati s popusti, si pa želim vsaj trohico več inventivnosti in mavričnosti v presoajah. Četrstoletno jahanje na »kulturni sivini« postaja velik dolgčas in bolj legitimira ocenjevalca kot pa samo stanje.

Vlado Sruck:

Odkar je *tranzicija* pometla z mariborsko industrijo, je težko govoriti o »industrijski puščavi«. V glavnem gre samo še za »puščavo«... V tej puščavi se mnogi ljudje trudijo, da bi kaj naredili – tudi na področjih duhovno-kulturne in intelektualne produkcije. Nakljub »sivini«, nakljub dejansko slabim pogojem. Morda najhujša, najbolj škodljiva zadeva v tem mestu so klike – od politike do gospodarstva, od kulture do prosvete, od znanosti do občil. Klike, ki gotovo niso nobena posebnost samo tega mesta, so izredno vplivne in obstojne. Te združbe in botri v njih zamorijo marsikatero pubudo, onemogočijo prenekatero snovanje v domeni, ki jo tu obravnavamo. Odnosajske in moralne deformacije v institucijah, ki so tako ali drugače relevantne za utrip intelekta v mestu, so pogosto nepremagljive ovire za ustvarjalna prizadevanja. To bi lahko veljalo za lumpenscientokracijo na univerzi, za to ali ono založbo, uredništvo, društvo itn. Stara zgodba o slonu v trgovini s porcelanom ...

3.

Ob pesimističnem začetku mogoče še kakšna bolj ohrabrujoča beseda, vendar bomo za to menda potrebovali zgodovino. Vrnimo se v preteklost in bodimo nekoliko konkretni, ali – na lastno pobudo, če tako želite - nostalgični. Sprehodimo se skozi intelektualno življenje v Mariboru, kot ga pozna vsak izmed vas. Pripadate različnim generacijam. Kako bi iz perspektive vašega izkustva opisali tiste »lokacijske točke«, žive topose, mesta, koder se je intelektualizem v preteklosti in v sedanjosti, kakorkoli ga že razumete, vendarle dogajal? Skozi katere medije, fizična stičišča, mesta pogovorov in žive misli, zbirališča osamljenih don Kihotov in njihovih idej? In nenavsezadnje, kdo so bili ali so še po vašem njihovi protagonisti?

Emica Antončič:

Moje poznavanje »intelektualne zgodovine« Maribora je preveč parcialno, da bi mogla celovito odgovoriti na to vprašanje. V petdesetletnem socialističnem obdobju se je intelektualizem v Mariboru po mojem mnenju dogajal predvsem takrat in tam, kjer se je do določene mere uspel izogniti pritisku ideologizma primitivno aktivističnega tipa. Sem bi bilo mogoče prišteti Košarjevo obdobje v Založbi Obzorja, posamične dejavnosti peterice, tudi Dialogi so imeli nekaj zanimivih krajših obdobj ...

V starejši generaciji mariborskih intelektualcev bi posebej izpostavila dve osebnosti, ki sta v preteklosti gradili (in ga še) intelektualni nivo mesta.

Najprej dr. Bruna Hartmana, ki mu je bil dan ne preveč na gosto posejan dar, da je stalno intelektualno dejavnost združeval z odličnimi organizacijskimi in menedžerskimi sposobnostmi. Njegova postavitev moderne univerzitetne knjižnice, s katero je za nekaj desetletij razvojno prehitel državni center, je bila vizionarska in za razvoj izobraženstva v Mariboru neprecenljivega pomena.

Potem pa dr. Vekoslava Grmiča kot izrazito popularnega, ljudskega intelektualca. Kot intelektualca in oporečnika znotraj katoliške cerkvene inštitucije, ki ji pripada, ga je opredelil seveda njegov dvom v posamična cerkvena stališča. Žal škof Grmič na mariborski teologiji nima duhovnega naslednika. Vsaj opaziti ni nobenega mladega teologa, ki bi bil po položaju že dovolj močan in bi sledil, recimo, tistim stališčem, ki se tako med verniki kot med teologi na zahodu postavljajo zoper tiste dogme katoliške cerkve, ki se glede na sodobno življenje kažejo kot izrazito konzervativne, preživete (vprašanje položaja žensk v katoliški cerkvi, kontracepcije, celibata itd.) in se ne bi hkrati utapljal v politikantskem klerikalizmu današnje slovenske katoliške cerkve.

Andrej Brvar:

Pri pogledu nazaj, žal, ne morem biti prav nič nostalgichen, ampak še zmeraj jezen – jezen na bedno, poniglavo mariborsko intelektualno-kulturno sceno in na takratne lokalne aparatčike, ki so jo obvladovali in v njej samopašno mešali štrene. Mislim na svoje sodelovanje s t. i. peterico (še Forstnerič, Jančar, Kramberger, Partljič) in na vse, kar se je z nami takrat dogajalo. Historiat je dovolj znan, vseeno pa naj ob tej priliki ponovim: V skupino smo se zbrali prav zaradi te in takšne scene, ki nas je globoko žalila in ki smo se je kot prebivalci drugega največjega slovenskega mesta iskreno sramovali. Šlo nam je torej za intelektualno in kulturno rehabilitacijo Maribora. Naše agiranje in ustvarjalno delo naj bi bilo dokaz, da se da sodobno in kvalitetno misliti in pisati tudi izven nacionalnega središča; šlo nam je, preprosto, za sooblikovanje slovenskega intelektualnega in kulturnega policentrizma, se pravi za natančno iste tendence, za kakršne gre Mariboru še danes in iz katerih je očitno nastala tudi pobuda za pričujoči pogovor. Uvod v naš zbornik Skupaj, ki ga je napisal Kramberger, ni doslej prav nič zgubil na veljavi, samo prebrati ga je treba. A reakcije takratnega Maribora nanj in na naša prizadevanja so bile za Maribor porazne. Jančarja so strpali v zapor, Forstnerič je od Večera raje presedlal k ljubljanskemu Delu, v Ljubljano se je kmalu odpravil tudi Partljič, midva s Krambergerjem pa sva v Mariboru samo še stanovala. Vrzel, ki je s tem zazevala v duhovnem življenju mesta, je zaznavna še danes... Pa ni bilo v tej naši štajerski prestolnici zmeraj tako. Pred drugo svetovno vojno, ko se je mesto v kolikor toliko normalnih razmerah naglo razvijalo na vseh družbenih področjih, je tudi na duhovnem, kot sem že omenil, premoglo kar nekaj intelektualnih žarišč. Recimo: Zgodovinsko društvo s Časopisom za zgodovino in narodopisje, revijo Obzorja pod uredništvom Vladimirja Kralja, Ljudsko univerzo z nenavadno poglobljenim delovanjem, predvsem pa t. i. prenovitveno gibanje mladih sredi 20. let z revijo Stražni ognji (Kocbek, Trstenjak, Jurčec, Krošl itn.). Danes smo mariborski intelektualci pogosto pretirano črnogledi tudi zato, ker premalo ali pa sploh ne poznamo intelektualno-kulturne tradicije lastnega mesta. Njegovo novo identiteto, o kateri sem govoril prej, bo nedvomno odločilno določala tudi intelektualna kultura. Njena današnja žarišča vidim seveda predvsem v univerzi (končno kompletirani s humanistično in teološko fakulteto), potem pa še v nekaterih znanstvenih inštitutih, ki jih bo šele treba ustanoviti, v novi univerzitetni knjižnici kot nepogrešljivem informacijsko-dokumentarističnem centru, pa v multimedijem centru Kibla, reviji Dialogi (s

takšnimi pogovori kot je tale), v prenovljenem Zgodovinskem društvu s prenovljenim Časopisom za zgodovino in narodopisje in, ne nazadnje, tudi v »svoji« založbi, ki se trudi nadaljevati in nadgrajevati bogato Košarjevo duhovno dediščino.

Peter Tomaž Dobrila:

Vračanje v preteklost jemljem kot 'še pomnite, tovariši'. Moje lokacijske točke, toposi intelekta so bili ožja in širša družina, prijatelji in prijateljice, vrtec in dvorišče pred blokom na Prežihovi, kjer sem živel, potem Osnovna šola Prežihov Voranc, Prva gimnazija in Leninov trg, glasbena šola na Mladinski, razne glasbene skupine in koncertna prizorišča, največkrat klubi, potem Tehniške fakultete in časopis Katedra, kjer sem bil 7 let urednik in več kot 10 let sodelavec, radio MARŠ, kjer sem tudi sodeloval že v poskusnih oddajah in nato bil 6 let urednik ter ustvarjalec oddaje Kulturni sabat. Po drugi plati sem bil zaposlen v Ekonomskem centru, lani pa sem končal Vodenje poslovnih procesov v Centru Brdo. Ljudje, s katerimi sem v teh letih sodeloval - jih je preveč, da bi jih našteval -, so bili zame protagonisti 'scene', ki se je v smislu kulturnih prostorov pomikala od Mladinskega kulturnega centra, ŠTUKa, kjer sem tudi deloval, in Novinarskega kluba do Pekarne in sedaj – 3 leta - Multimedijskega centra KIBLA. Zagotovo mi največ pomeni krog ljudi, s katerimi se danes družim in živim ter z nekaterimi tudi delam.

France Forstnerič:

Če se torej »sprehodimo skozi intelektualno življenje v Mariboru«, kakor vabite, moramo začeti s spoznanjem, da je Maribor bil v malo vseh lastnostih mesta vse do konca prve svetovne vojne nemški. Ko so Nemci tu imeli že gledališče, opero, svojega zgodovinarja mesta, sorazmerno razvit časopis itd., smo Slovenci v manjšini tu začenjali pravzaprav s čitalništvom, narodno prebujo, s strankarskim pluralizmom komaj v zametku, z zelo redkimi intelektualci, skoraj nobenim »lastnim« pesnikom ali pisateljem (»gostujočega« Jurčiča, slavnega Prešerna in drugih tedaj odličnih slovenskih pisateljev onkraj podtrojanskega deželnega kamna ne morem imeti za mariborske mestnotvorne osebnosti). Drago Jančar je nekoč na službeni poti v Ljubljano skozi avtomobilsko šipo pokazal zloglasni deželni mejnik: »Vidiš, France, ta kamen je za nas, Štajerce.« Imel je bridko prav. Deželna razdelitev v Avstriji je naredilo katastrofalno škodo kulturnemu in intelektualnemu razvoju, pa seveda tudi urbanizaciji in »slovenizaciji« slovenskih mest. Na versko-kulturnem in delno nacionalnem torišču je to vsaj nekoliko popravil Slomšek. Prava slovenizacija Maribora pa se je začela šele po prvi vojni, ko se je veliko Nemcev odselilo, v mesto so prihajali slovenski podeželani, sam Maribor pa je z ustanovitvijo prvih kulturnih ustanov (še prej s Slovenskim Narodom že leta 1868) v začetku 20. stoletja pripravil kulturne temelje mestu. V dvajsetih letih je za Maribor več kot le ena epizoda prihoda Primorcev, bežečih pred italijanskim fašizmom. Že dvema rektorjema mariborske univerze sem predlagal, naj bi naredili raziskavo o »mariborskih Primorcih«, pa nič. To čaka najbrž mlajši rod slovenskih kulturnih sociologov, urbosociologov in etnologov, ki so prve korake za razpoznavanje mariborske identitete že naredili z raziskavami o železniški koloniji, s pisanjem kulturne zgodovine Maribora (npr. Hartman), v pravo smer pa tipajo tudi sedanji mariborski arhitekti in urbanisti, ker niso več samo tehnični inženirji, ampak obenem družboslovci, torej humanisti. S samim »zidarstvom« ali pa morda že industrijskim ekonomizmom pač ne prideš več do živega ontologiji sodobnega mesta z njegovo sofisticirano postmoderno strukturiranostjo. Sploh ne Mariboru, ki se je znesel vkup iz vseh vetrov, saj je še pred drugo svetovno vojno imel komaj 40 tisoč prebivalcev, sedaj pa jih ima trikrat več.

Burna industrializacija s priselitvami ljudi je mesto skokovito povečala, zmešala urbane, ruralne in podeželske kulture, povzročila pa tudi temu primerno razmetano urbanizacijo, ki je vendarle

eden temeljnih pogojev tudi za kulturni in intelektualni utrip mesta. Temu skušata terciarna in kvartarna infrastruktura šele po tranzicijski deindustrializaciji zasoplo slediti (šolstvo, kultura, univerza, urbanizem, znanstveno raziskovanje, umetniško ustvarjanje). Kulturno siv ali pa kulturna puščava pa Maribor ne more biti že zato, ker še vedno kot mesto nastaja, raste, »se išče«. To pa ni stanje gnitja in letargije, ampak kvečjemu kdaj amatersko zaletavanje kot znamenje mladeništvu in začetništva (morda Predinova rokarska uspešnica o »mojem Mariboru« to dobro prisposodablja). »Živi toposi mesta«, »lokacijske točke«, kot pišete v hrabrilih metaforah, sam bi pa rekel še »žarišča mestne identitete«, obstajajo, predvsem pa nastajajo na univerzi, v gledališču, glasbi, mladinski alternativni kulturi ali subkulturi, založništvu, knjižničarstvu, medijih, likovni kulturi, muzejstvu, festivalstvu (Lent) ipd. Ampak vse te točke kot možnosti ustvarjalne istovetnosti ne morejo hitro premagati ogromne mariborske podeželskosti, malomestnosti (po starem provincializmu), nizke izobrazbene strukture in duhovne pavperizacije, tudi zaradi socialnih stisk. Nekoč sem osupnil bralce Dela s člankom o kulturnem življenju v samem mestnem središču Maribora, ker sem med drugim empirično ugotovil, da mnogi meščani, ki že desetletja živijo zraven gledališča, muzeja, razstavišč po lastnih izjavah še nikoli niso bili v gledališču, na razstavi ali na koncertu. Kaj bi mesto s takimi meščani? Ki pa take svoje »nemestnosti« najbrž niso sami krivi, ampak je bilo nekaj narobe v sistemu. Ta se popravlja. Ne samo z Lentom. Saj bi v vsakem mestu našli primere, kot sem jih za Delo, vendar Maribor tepe to mnogo huje kot npr. Ljubljano, ker je v glavnem mestu vendarle natlačenih (tudi zaradi centralistične politike, ki je docela zavrgla misel o še v samoupravnem socializmu priznanem policentризmu in regionalizaciji) toliko kulturnih in intelektualnih potencialov, da so si že skoraj drug drugemu napoti. Maribor pa kljub svoji za slovenske razmere sorazmerni velikosti in središčnim regionalnim funkcijam še ni ustvaril potrebne »kritične mase« na kulturnem in intelektualnem področju. Problem pa ni le v sokomunikatorjih (publikah), ampak tudi v ustanovah. Zgodbe o premajhni humanistični prežetosti mariborske univerze ne bi ponavljali; hvaljenje z aplikativnimi raziskavami vsekakor ne more biti opravičilo za skromno temeljno raziskovanje, ker enega ni brez drugega. Za kulturno umetniške dejavnosti v Mariboru pa bi si upal trditi, da so ravno zaradi spoznanja o »gluhi lozi« okrog sebe pravzaprav še prej kot npr. Ljubljana osvojile postmoderno paradigmo o komunikacijskem odpiranju mnogim publikam, slogom, estetskemu pluralizmu, ki sploh ne izključuje ustvarjalne elitnosti. Ko sem v začetku spisa izrazil dvom o možnostih kulturnega in intelektualnega aktivizma, nisem mislil, da naj se dejavnosti (institucije) zapro v svojo elitno bleščečo osamljenost, ampak sem računal z ustvarjalno odličnostjo, ki pa zna svojo potenco s pomočjo sodobnih komunikacijskih kanalov in prijemov sevati v prostor okrog sebe. Bi to naj bila »zbirališča osamljenih don Kihotov«, sprašujete (gotovo le retorično), pa skozi katere medije naj uveljavljajo svojo stvar? Vsako ustvarjanje se učinkovito uveljavlja skozi sebi ustrezajoče medije. Stara Marxova shema o bazi in nadgradnji sicer še drži, vendar ne v prvotni obliki oziroma socrealistično vzročno-posledični logiki, temveč kot homologija. Čeprav se osnovne zakonitosti ne da dokazati le s primeri, naj enega uporabim, ker je karseda nazoren: nič ne pomaga posamično horukarsko »kultiviranje« in »intelektualiziranje« Maribora, to bi bilo zares donkihotsko, če se hkrati ne dogajajo spremembe na mnogih področjih, v gospodarstvu, socialni, kulturi, šolstvu, prometu, skratka urbaniziranju mesta. Ko odlično delujejo ljudje vsak na svojem področju, ustvarjajo gosto mrežo »lokacijskih točk« in »živih toposov mesta«, da sčasoma preplavijo sive lise in puščavo v mestnem organizmu.

Dragica Korade:

Intelektualno življenje predvsem ni možno brez živih ljudi, ki mislijo, pišejo, govorijo, ustvarjajo.

Če hočemo živeti, moramo vstati od mrtvih. Na to navidezno samoumevnost opozarjam zaradi tega, ker mi je v spominu ostal tekst, ki ga je napisal Jože Kos pred kakimi petnajstimi leti: Po Gosposki hodijo mrtveci. Sama sem imela to srečo, da sem žive ljudi srečala na študentskem času Katedra sredi osemdesetih. Vse je bilo tam: ustvarjalni nemir, igra z idejami, strah pred svobodo in tudi strah pred izgubo svobode, predvsem pa pripravljenost na svobodo. Brez te notranje pripravljenosti svoboda sama po sebi ne pomeni nič. Živeti svobodno namreč pomeni živeti izpostavljeno. Katedra tistega časa je utelešala prostor, v katerem so povsem različni ljudje, ki se brez tega časopisa ne bi nikoli srečali, lahko dali duška svoji prostosti, ustvarjalni domišljiji in socialni imaginaciji. Skozi to časopisno igro so ustvarjali svet, v katerem so lahko zaživel kot polnokrvna človeška bitja.

Ko govorim o Katedri, seveda ne mislim samo na časopis, ampak na široko socialno mrežo, ki je s svojimi ustvarjalnimi energijami pestovala sanje o neodvisnem študentskem radiu, mladinskem kulturnem centru, Galeriji 88, neodvisni študentski založbi, celo o študiju humanistike, ki je odzvanjal že v Katedrini posebej osovraženi prilogi Izpod pulta. Najbrž je samo mene presenetilo dejstvo, da so vanjo usmerili največ strupenih puščic prav mariborski univerzitetniki.

Kar zadeva Don Kihote, pa samo tole: mar ni v Manchi, ki je siva in pusta, boj z mlini na veter njihova usoda? Prav zaradi pripravljenosti, da se z njo soočijo, jo neustrašeno sprejmejo nase, moramo Don Kihote ljubiti. Nobenega dvoma namreč ni, da to mesto najbolj spoštujejo tisti, ki se z njim pripravijo iz svoje intelektualne samote.

Darinko Kores Jacks:

Zadnjih dvajset let sem sicer prebil več časa v Ljubljani kot v Mariboru, kljub temu pa sem aktivno sodeloval pri večini mariborskih "alter" medijev in pri nekaterih kulturnih projektih. V glavnem je šlo za neodmevne, pravzaprav (do neke mere namerno) marginalne prakse, saj so takšne dopuščale več ustvarjalne in eksperimentatorske svobode in bile na nek način dobra šola. Pravzaprav je iz teh krogov (Kmečke & rockodelske novice, radio Marš, Katedra...) izšla večina današnjih mlajših protagonistov kulturne scene. Prav od njih in njihovih projektov, ki so bolj sveži in odprti v realen družbeni prostor od pogosto okorelih institucij "etablirane" kulture, tudi pričakujem največ prihodnjih vzpodbud. Če se seveda ne bodo bodisi preveč zaprli ali nekritično skomercializirali, in če bo končno tudi preostali del kulturne javnosti (predvsem pa tisti, ki delijo sredstva) pokazal več posluha ali vsaj tolerance.

Jože Kos:

V zadnjih dvajsetih letih sem se sam in moji kulturno ter intelektualno zainteresirani znanci(-ke) gibal v naslednjih živih "toposih" mladega mariborskega intelektualizma: Filmska scena (cca. 1981-82), Odprta univerza (v organizaciji mariborskega Marksističnega centra, cca. 1986 - 87), časopis z lastno glavo misleče mariborske mladine Kmečke in rockodelske novice (cca. 1985 - 89), Katedra, Mladinski kulturni center (MKC) Maribor in njegova galerija Media Nox, radio MARŠ, serija 40 javnih pogovorov Bojana Sedmaka z zanimivimi osebnostmi (1994-95, najprej v soorganizaciji Kulturnega foruma in Katedre, nato SNG Maribor), Multimedijski center Kibla, Pekarna, delno Mariborska kolesarska mreža....

Najbolj izpostavljeni protagonisti duhovne komponente dogajanja v okviru zgoraj naštetih prizorišč so bili (po abecedi; z zvezdico so označeni tisti, ki ne živijo več v Mariboru oz. v njegovi okolici; doktorate so opravili kasneje): Tomaž Brenk, Nadja Čobal*, Marko Derganc*, Peter Tomaž Dobrila - Pec, Sašo Dravinec*, Dušan Hedl, Vasja Eigner, dr. Andrej Fištravec, Boris Keuc, Zdenko Kodrič, Dragica Korade, Darinko Kores - Jacks, Jože Kos, dr. Igor

Kramberger*, Darja Lebar*, Mario Marzidovšek*, dr. Rajko Muršič*, Borut Osonkar, dr. Milko Postrak*, Aleš Razpet, dr. Danijel Rebolj, Bojan Sedmak, Jože Slaček, Vesna Trifunović.... Nekateri od naštetih smo tako ali drugače delovali v več od naštetih "toposov", pri čemer smo se spontano povezali že na II. gimnaziji in nato v času delovanja Kluba mariborskih študentov ob koncu '70 in začetku '80 let v Ljubljani.

Franci Pivec:

Čudno je slišati, da intelektualizem potrebuje fizična gojišča, a je resnica. Intelektualna sfera ima svojo fiziognomijo, ki je sicer zelo drugačna od institucij, vendar se mora tudi ona na nek način konstituirati. Zato so potrebna stičišča, ki zagotavljajo kar se da vsestransko komunikacijo. S tem je pri nas precej težav in niti za romantično preteklost nisem prepričan, da je bilo kdaj kaj bolje. Nekateri ljudi sicer rahlo sumim, da integrirajo intelektualno energijo v mestu, vem pa, da bi mi vsakršno omembo v tej smeri zamerili. Kakšnih izrecnih intelektualnih zbirališč žal ne poznam in tudi nisem več v letih, ko bi jih znal dovolj iznajdljivo odkriti. Z velikim interesom pa se že dolgo posvečam poučevanju »invisible college«, stoletja stari obliki intelektualnega povezovanja, ki s pomočjo elektronske komunikacije doživlja veliko renesanso. In vem, da Maribor na tem področju ne zaostaja. Praktično pa to pomeni, da se intelektualne združbe tvorijo brez prostorskih in časovnih omejitev. Nobene nuje ni, da bi te moral najprej priznati lokalni intelektualni krog, da te sprejmejo v nacionalno duhovno središče ali v mednarodne enklave. Koliko Mariborčanov pa ve, da je tukaj evropski center pomembne filozofske discipline? Večina ve le to, da filozofske fakultete sploh ni.

Vlado Sruk:

V telegrafskem slogu o relevantnih dejavnostih v zadnjih dveh desetletjih: Nakljub tehnicistični usmerjenosti tukajšnje univerze, je v osemdesetih letih več profesorjev na nekaterih fakultetah začelo bolj ambiciozno posredovati humanistične in družboslovne vednosti.- Od l. 1979 do 1989 je uspešno delovala »javna tribuna« MC VEKŠ: prihajali so beograjski disidenti, zagrebški »praksisovci«, ključni slovenski intelektualci, raziskovalci in publicisti ...- Zanimive debate je prirejal tudi marksistični center univerze. V gledališču in v idejnoestetskem osmišljanju njegove dejavnosti je bilo marsikaj novega. V »škofijski avli« je V. Potočnik poskrbel za dialoški preprič, ki ga je pozneje nekoliko umiril I. Štuhec. Pa kulturne pobude, katerih duša je S. Janežič. Izročila NOB in revolucije so tematski okvir delovanja muzeja narodne osvoboditve in zgodovinskega društva. Sedaj poskušajo razgibati duhovno in intelektualno sfero *Zofijini ljubimci v Kibli*.- Burna osemdeseta leta so nasledila skorajda dolgočasna devetdeseta...

4.

Če smem nekoliko neskromno spomniti: nekoč sem sam že provokativno (in s prav takšno intenco) pisal o tem, da Maribor nima intelektualne kulture in da ta v njem preprosto ne obstaja. V primeru pa, da če jo že ima, pač nima takšnih protagonistov, ki bi to svojo pozicijo znali premisliti in sprejeti nase svojo vlogo. Naj spomnim na besede Alberta Camusa, ki je nekoč dejal, da je intelektualec tisti, katerega razum opazuje samega sebe. Ter ob tem dodal, da je srečen, ker je sam na obeh straneh – kot opazovalec in tisti, ki je opažen. Ta dvojnost dobro zarisuje intelektualčevo refleksivno početje, ki naj se kaže skozi njegov kritični angažma – aktiviteto njega kot posameznika v družbi, katere član je kot opazovalec, hkrati pa kot tistega, ki se opazuje kot njegov del. Toda zdi se, da Maribor ne zna ustvariti priložnosti za takšen lik javnega misleca, ki bi v nekem smislu deloval kot

»opinion maker« in uspel svojo mnenje dovolj avtoritativno prenesti med ljudi in jih prepričati. In prav to je ta vloga, ki bi jo veljalo izpostaviti in zavestno narediti razloček med tako imenovano umetniško in intelektualistično dejavnostjo, ob obvezni pripombi sicer, da tega dvojega ne gre vedno ločevati. Kakor tudi ne obravnavati zunaj političnega in družbenega konteksta. Seveda lahko trdimo, da je tudi slikar, kipar ali glasbenik po svoje kritično angažiran in intelektualno dejaven, in na takšno kategorijo ljudi bomo neprimerno bolj pogosto naleteli. Kako si razlagate odsotnost predstavnikov tega tipa lokalne kritične inteligence v ožjem smislu besede, če se seveda strinjate s povedanim?

Andrej Brvar:

O ja, Maribor je že imel takšne »javne mislece«, kot pravite, takšne arbitre lokalne kritične inteligence. Pred drugo vojno je bil tak gotovo Franc Kovačič, »osrednja osebnost znanstvenega Maribora«, kot ga je imenoval Janko Glazer, in po njegovi smrti najbrž Franjo Baš (na kulturnem področju se zdi, da je isto vlogo zavestno igral Makso Šnuderl). Kmalu po drugi vojni je takšnemu tipu intelektualca morda še najbolj ustrezal Jaro Dolar.

Poznejši »opinion makerji« pa bi lahko bili Jože Košar ali Bruno Hartman ali Marijan Kramberger ali Drago Jančar, a kaj, ko je navsezadnje vedno in v vsem morala imeti prav le Partija (sintetično, poglobljeno zgodovino intelektualne kulture v Mariboru bo šele treba napisati). Danes bi bili lahko takšna osebnost Vi, Boris Vezjak, čeprav se, kljub Vaši argumentaciji, še zmeraj sprašujem po resnično upravičenem družbenem razlogu za takšnega reprezentanta, za takšno »sivo eminenco«, za takšnega Josipa Vidmarja.

Peter Tomaž Dobrila:

Čas 'opinion makerjev' in raznih avtoritet je mimo. Niti ni več čas 'femme fatale', kaj šele usodnih intelektualcev, ki bi vrteli svet. V dobi informacij in svetovnega spleta je vsaka tovrstna koncentracija moči sumljiva oz. vsiljena s strani neke institucije. Je stvar manipulacije, bodisi religiozne ali politične bodisi medijske, televizijske, propagandne. Kot so nekateri prepričani o koncu zgodovine, drugi o koncu velikih zgodb, se v današnjem informacijskem času informacije razdeljujejo na najrazličnejše načine, po raznih poteh in področjih, se matrično plastijo in križajo, postajajo predmet izbire v vse manjših poljih, npr. poljih interesov. V popularni kulturi tehno didžeji ne verjamejo v zvezdniški sistem, svojo glasbo zastonj ponujajo po internetu, zapuščajo velike multinacionalke, ki (nasilno) skušajo uveljaviti svojo moč. Torej bi se intelektuallec danes moral otepati takih nalepk. Nismo več v stari Grčiji in ni dovolj sod, da vzbudimo pozornost. Sam bi se bal avtoritete, koncentracije moči v eni osebi in s tem pogojene nezmotljivosti, konec koncev smo to v Sloveniji oz. Jugoslaviji že videli. Zato tudi menim, da lokalna kritična inteligenca ni odsotna, vprašanje je, kaj počne, na katerih poljih deluje, zakaj ne informira, kje je kritična.

Dragica Korade:

Tega tvojega teksta se spomnim; navsezadnje sem ga sama objavila v Večerovi sobotni prilogi. Po malem sem upala, da bo zaradi ostro formuliranih tez sprovciral kakšen javni odmev, preveč pa nisem računala na to. Mariborski ideološki eksorcisti običajno ne gredo v odprti dialog; raje se potuhnejo in udarijo za hrbtom. Po telefonu je na Večer sicer priletelo nekaj anonimnih strel, skrajno žaljivih in ponižujočih, vse pa so nosile s seboj sporočilo, saj vemo, kdo vam je to naročil in kdo vas plačuje, da spet pljuvate po Mariboru. Tebe je ob tej priložnosti doletelo nekaj manj obskurnega, ne pa tudi manj odvratnega: politkomisarski razgovor pri predpostavljene, ki ti je

dal "na štiri oči" vedeti, kaj se v tem mestu spodobi pisati in kaj ne. In to je bilo vse. Gluhi mir, ki ga je pustil za sabo ta tekst, je seveda samo še dodatno osvetlil njegovo temeljno misel: da je mesto intelektualno izpraznjeno. Da polemičnega izziva nima kdo sprejeti. Ali da nikogar ni, ki bi se mu ga zdelo vredno sprejeti. Ker ga je izrekel outsider. V tem mestu pa lahko obstaja samo tisto, kar izreče ali ustvari človek s politično močjo. Kak rektor recimo. Ali župan. Ali politični veljak. Kdo, ki že po funkciji ve vse o vsem sam najbolje in mu je torej odprto srečevanje z drugimi v javni diskusiji povsem odvečno početje, ki ni v skladu z njegovo samozadovoljnostjo in vsemočjo.

Odsotnost intelektualne kulture, o kateri si pisal, je seveda poslednje, zaradi česar bi se vznemirjale tukajšnje kulturne, univerzitetne, cerkvene ali politične avtoritete. Narava kulture, ki jo omogočajo, je trojna. Praznovati: na stadionu, na Zlati lisici, na Lentu, na Borštnikovem srečanju. Peti: v dvorani Tabor, v Unionski dvorani, na Trgu svobode. Sicer pa poslušati in molčati. V vladajoči mariborski pameti se pač mora vse vrteti okoli dveh, treh stvari; torej nove niso potrebne.

Darinko Kores Jacks:

Ne verjamem, da v Mariboru ne bi bilo kritične inteligence, je pa morda premalo opazna, premalo aktivna in (prostovoljno ali ne) premalo vključena v družbeno dogajanje. Tudi razloček med intelektualno in umetniško dejavnostjo se mi ne zdi nepremostljiv in še manj nujen. Je pa zelo verjetno, da se nekdo (bodisi izmenoma ali ves čas) bolj nagiba k enemu od "kotov kulturnega trikotnika" in dojemata ostala dva kot opozicijo.

Na strani produkcije je približevanje intelektualističnemu najbrž najbolj zahtevno, na strani množične družbene recepcije pa najmanj sprejemljivo. Pretirana intelektualna avtoritativnost se mi ne zdi najboljša rešitev, sploh pa se ob njej nujno pojavlja vprašanje relevantnosti razsodnika. Še najmanj težav je na področjih naravoslovnih in tehniških ved, kjer je mogoče avtoriteto preveriti z eksaktnimi meritvami, ki pa pri za kulturo pomembnejših humanističnih vedah niso mogoče. Da bi lahko nekdo nastopal kot "opinion maker", bi se moral v tej vlogi odreči prav intelektualizmu ali mu vsaj močno znižati nivo. In potem smo spet pri populizmu, ki je navidezni pisanosti navkljub bistven konstitutivni element kulturne sivine.

Jože Kos:

Odsotnost tehtnih javnih mislecev je v Mariboru posledica (a) neobstoja kontinuirano delujočih organizacij, v katerih bi se lahko takšni misleci porajali in (pre)živeli, ter (b) meni težko razumljive "javne molčečnosti" na Univerzi v Mariboru delujočih profesorjev in docentov. Tako so najpogosteje dovolj tehtni ustvarjalci javnega mnenja nekateri redki novinarji, več pa v mariborskih množičnih medijih deluje manj kakovostnih ustvarjalcev javnega mnenja.

Ob odsotnosti splošno javno uveljavljenih mislecev v Mariboru tudi ni prav dosti znanstveno uveljavljenih. Tako živita v Mariboru le en redni član (dr. Jože Pogačnik) in en izredni član (dr. Jože Mlinarič) Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Franci Pivec:

Precejšen delež rojenih Mariborčank in Mariborčanov med slovenskimi intelektualci dokazuje, da z geni ni nič narobe, torej odloča socialno okolje. Mislim na odzivnost, ki ni zmeraj politično odklanjanje ampak celo pogosteje abotna gluhoti in panični strah pred intelektualno ostrino. To ubija voljo do spopada, kritike, polemike, brez česar ni intelektualne uveljavitve. Kako naj se potem izoblikujejo intelektualni protagonisti? Vsekakor ne po zmotnem kriteriju političnih rejtingov, s stalno prisotnostjo v časopisih, na radiu, na TV, na prireditvah, plesih, v konzervah,

poštnih nabiralnikih itd. Intelektualca pomnimo po idejah, ne po pojavnosti, zato pa ga je treba spremljati s pametjo, ne s čutili. To je bistvena ločnica s politiko.

Ni pa čisto res, da Maribor ni nikoli premogel «duhovnih prvakov» – za polpreteklo dobo bi to vlogo pripisal Hartmanu, Vrišerju, Bračiču, Grmiču, Pečenku in še komu, za katere pa je značilno graditeljstvo, pionirsko poslanstvo, manj pa polemično razčiščevanje duhovnih stanj. Očitno je, da jih mesto ne zmore nadomestiti, kar vzbuja občutek krize institucij, kjer so delovali. Mislim, da jih sploh ni treba nadomeščati, ker so svoje delo dokončali, ampak bi se moral sedaj zgoditi razplod duhovnih stremeljenj, divergentnost in polemika, ker za temelje ni treba več skrbeti. To pa pogrešam.

Vlado Struk:

Vsak intelektualec se kar naprej zapleta tudi v notranje dialoge. Dialoško reflektivno preverja vse kar počne. Intelektualno duhovno razgibano okolje ga pri tem podpira: pogovorno komuniciranje s poznavalci določenih problemov, udeležba na ustreznih predavanjih, debatah, publicistična soočanja... Če živiš v kulturno in duhovno plodnih razmerah, ti bo na tezo članka ali na sporočilo knjige, ki si jo napisal, nekdo adekvatno kritično odgovoril – in tvoja lastna refleksija lahko spet steče, tipa za novimi možnostmi, primerja... Če pa živiš nekje na intelektualnem, afektivnem in duhovnem pokopališču, se bo tvoj notranji dialog kmalu sprevrgel v stereotipni monolog. Mučna avtomatizirana rutina, ki ne prinaša nič novega. Skromne izkušnje z javnimi tribunami (predvsem v osemdesetih letih) so me prepričale, kako koristne in spodbudne so takšne oblike javnega komuniciranja in druženja za ustvarjanje pluralnega poliloškega nazorskega vzdušja. Žal je v devetdesetih letih teh pojavov in teženj manj.

5.

Najpomembnejši generator in prenašalec mnenj, kritične misli in vzorcev razmišljanja so vsakič seveda mediji. Tisti mariborski so že kot takšni – vsaj pisani – zelo redki. Tukaj je edini (monopolistično razpoloženi) dnevnik »Večer«, ki nikoli ni bil pretirano naklonjen intelektualističnim vsebinam, verjetno z vedno dobrim »argumentom«, da se pač prilagaja strukturi bralstva. Naj spomnim, da je, denimo, ljubljanski »Dnevnik« v svojih najboljših časih premogel posebno prilogo s humanističnimi, kritičnimi prispevki. »Delo« prav tako redno objavlja komentarje, pisma in eseje slovenskih mislecev in intelektualcev. Še večja je v Mariboru suša, kar zadeva revijalni tisk. V mestu ni ob »Dialogih« skorajda nobene kulturniške revije, kaj šele takšne, ki bi bila bolj precizno orientirana v družbeno kritiko. »Katedra«, ki je imela dobro in častivredno tradicijo, prav tako pa vse preddispozicije za takšno kritiko v prihodnje, je pred šestimi leti neslavno propadla zavrlojo špekulantskih malverzacij vodilnih »šefov«, pri čemer si ta, za mesto katastrofalni dogodek, praktično ni prislužil nobenega resnega odziva. Na radiu in lokalnih televizijah je situacija enako porazna, morebiti s pohvale vredno izjemo »neodvisnega« radia Marš. Kakšna bi bila torej vaša ocena prisotnosti intelektualnih vsebin v lokalnih medijih in vloge slednjih pri razširjanju le-teh?

Emica Antončič:

Prevelikih utvar si glede medijev ne bi delala. Večer je dnevnik, ki živi od svoje velike naklade (je trenutno nauspešnejše mariborsko podjetje), ta pa je seveda odvisna od množičnega, povprečnega bralca. Ne smemo pozabiti, da je Večer napravil velik kvaliteten korak od tistega časopisa, ki smo mu še pred dvajsetimi leti posmehljivo rekli »revolvercajtung«, da je profesionaliziral svoje

kadre. Če bi delali raziskavo bralcev, je veliko vprašanje, kako bi jo pri množičnem bralcu odnesla kulturna stran ali pa deli sobotne priloge, ki so v Večeru pretežno zahtevnejše branje. Tržna logika vedno bolj opredeljuje množične medije in to ni združljivo z intelektualizmom, na tako majhnem tržišču, kot je slovensko, pa še sploh ne. Saj se tudi Delo odpoveduje izdajateljstvu Razgledov. V tem kontekstu se mi zdi še kar dobro, da posamezne intelektualne vsebine v Večeru sploh so (še posebej, če jih bodo v prihodnosti kvalitetno poglobljali) in da s tem navajajo svoje množično bralstvo, da se sooča z njimi in jih sprejema kot samo po sebi umevne.

Katedro je v njenem zlatem obdobju od sredine 80.let do začetka 90.let ustvarjala skupina Mariborčanov, ki je (do)študirala v Ljubljani in se v Maribor občasno vračala ali za stalno vrnila. Pokončale so jo res podjetniške špekulacije, toda tudi ne glede na to ta skupina danes ne bi mogla več urejati študentskega časopisa, ker se je pač normalno postarala in razpršila po inštitucijah. Bolj zaskrbljujoče se mi zdi to, da današnja mariborska študentarija ne premore več skupine enakega intelektualnega potenciala. Najbrž pa je čas tovrstnih intelektualističnih študentskih časopisov tudi minil. Današnja študentska populacija je bolj pragmatična, saj tudi Ljubljana nima več takšne Tribune, kot jo je imela nekoč.

To, da Dialogi izhajajo neprekinjeno že 35 let (ne glede na izrazita kvalitetna nihanja), je že samo po sebi dokaz, da v mestu ves čas obstaja kulturništvo in znotraj njega vsaj številčno šibka intelektualna elita. Ker v zadnjih letih Dialoge postopoma preoblikujemo iz tradicionalne literarno-kulturne revije v intelektualno revijo splošnokulturnega tipa in ker se danes (tako ali drugače) zbira okoli nje večina humanistične inteligence v mestu, je to dokaz, da se ta inteligenca vendarle postopoma krepi. Je pa še zmeraj šibka in morebitno zapiranje Dialogov v okvire lokalnih intelektualnih tem bi revijo pokopalo. Zato se, če želimo kvalitetno napredovati, moramo odpirati ne samo v slovenski, ampak tudi v mednarodni prostor. Za Maribor in njegove intelektualce pa je seveda izredno pomembno, da Dialogi izhajajo prav tu, da so jim na razpolago in da vztrajajo.

Andrej Brvar:

Za obstoječe stanje lokalnih medijev ne bi toliko krivil medijev samih. Ti pač so in bodo usmerjeni predvsem na široko populacijo in zato pač so in bodo več ali manj takšni, kakršna je in bo mentaliteta te populacije. Krivdo za šibko, ali, kot pravite, celo za porazno šibko prisotnost »intelektualnih vsebin« v lokalnem medijskem prostoru je očitno treba ponovno iskati predvsem pri nas samih kot lokalni inteligenci, v kvaliteti naše razvitosti in potence, se pravi našega samozavedanja, zavzetosti in usposobljenosti. Poglejte – po moje bi morala univerza vsaj že pred desetimi leti, ko smo se podali v novo demokratično družbo, osnovati revijo za družbeno kritiko, ki bi skozi globalno socialno dogajanje aplicirala slovensko in skozi to lokalno, regijsko in mestno problematiko. Koliko lažje bi s pomočjo takšnega sprotnega reflektiranja razumeli zapletene in pogosto tragične družbene procese, skozi katere gre medtem Maribor, in koliko jasnejša bi nam bila danes njegova obča perspektiva! Ali – po moje bi morala univerza nemudoma odpreti možnosti za nastanek dveh novih študentskih časopisov, pač glede na svetovnonazorsko opredeljenost študentske mase. En časopis torej za levo, drugi za desno orientirano študentarijo, točneje za študentsko elito (pri teh stvareh, kot vemo, gre zmeraj le za elito maloštevilnih). S tem bi se med mladimi razprl nov, konkurenčno produktiven, demokratičen, intelektualno ostro profiliran prostor, ki bi sčasoma sam po sebi odločilno sooblikoval jutrišnjo, široko razvito in tako krvavo potrebno domačo inteligenco.

Peter Tomaž Dobrila:

Prav slednje pa imam za najhujši polom slovenske družbe – zlom komunikacije. Vse v tej državi se odvija znotraj zaključenih krogov, ki med sabo ne komunicirajo. Če pa že pride do komunikacije, je ta incestoidno zaprta med ljudi, ki se poznajo in občujejo med seboj. To vodi k degeneraciji družbe, slovenska družba kaže vse simptome sfiženosti in provincialnosti. Hkrati pa se ne zaveda, da je družbena komunikacija preživetvena nuja. Če npr. ni komunikacije med generacijami, med cehi, med podjetji, med dejavnosti, med področji, med mesti, med ljudmi, je družba obsojena na propad. Sesujejo se vsi družbeni sistemi, npr. izobraževalni, socialni, zdravstveni in pokojninski, kulturni. Osnova vsem pa je gospodarski.

Sesuje se država, saj so tokokrogi prekinjeni, kar kapitalistom ni mar, njihov tokokrog je akumulacija kapitala (za osebno uporabo). In zakaj bi bili medijski investitorji drugačni. Nemara v času globalnega kapitalizma in individualnih interesov niti ni več pomembno drugo kot lastno preživetje, saj prihodnost obljublja tudi kloniranje. Torej niti družina nima smisla, kaj šele neka abstraktna družbena skupnost, država pa tako izginja oz. se spreminja v dezintegracijah in integracijah. Zato je tudi nakladanje o nacionalnem interesu oz. nacionalnem gospodarstvu čista demagogija, ki služi samo še preživetju politikov in nacionalistov, saj v globalnem času nacionalno v logiki kapitala in njegove čim večje akumulacije ne obstaja. Sodobnemu kapitalistu je bližje njegov interes na drugem koncu sveta kot npr. hirajoči sosed. Monopol pa je ideal kapitalizma, izdelovanje enega samega izdelka za vse potrošnike pomeni najvišji profit ob najnižjih stroških. Proti monopolu lahko ukrepa edino država z omejitvami in zakoni. Vendar v Sloveniji obstaja mnogo medijev, tudi tujih, dostopen je internet. Vsak projekt ima svojo krivuljo, ki se niža in viša, nekateri projekti propadejo, drugi spet nastanejo. Hkrati so tiskani mediji ekološko vprašljivi in sodobni intelektualci ne more mimo tega. Ne samo, da za papir izsekavajo gozdove, ampak je v današnji informacijski dobi obilnejša tudi informacijska in medijska polucija.

Dragica Korade:

Mediji predvsem ničesar ne producirajo, ker so sami produkt. Ne moreš imeti kritičnih medijev, če nimaš kritične javnosti. Mediji niso nič drugega kot hiše, stroji in ljudje, ki producirajo in distribuirajo misli našega časa. Če imajo srečo, ustvarjalno zaledje, dovolj znanja, da se zavedajo svoje avtonomne pozicije in če jim niso odveč siloviti delovni napor, lahko te misli kdaj pa kdaj presežejo.

Darinko Kores Jacks:

Javni mediji se pač morajo do neke mere prilagajati strukturi, okusu ter horizontu sposobnosti in pričakovanj publike. Kaj pomaga še tako poglobljen pristop, če ne naleti na odziv ali bralce celo direktno odvrča? Večer je edini slovenski splošnoinformativni dnevnik s sedežem v Mariboru (ne pa le mariborski lokalni medij) in si težko privoščiti prezahtevno pisanje. Že dolžina prispevkov je preveč omejena, da bi bilo mogoče zares poglobljeno obravnavati kompleksnejše pojave. Nekaj možnosti je v prilogah, predvsem sobotni, kjer se zadnje čase spet redneje pojavljajo humanistični prispevki. Splošna tendenca medijev pa je žal - glede na stanje na tržišču - prej nasprotna. Dovolj zgovoren je podatek, da je v Sloveniji daleč najbolj bran dnevnik Slovenske novice, pa tudi v tujini so "rumeni časopisi" na vrhu. Osebno menim, da je tiščanje velikih odmerkov visokega intelektualizma v splošne medije kontraproduktivno. Dolgoročno je mogoče doseči več s (slogovno in vsebinsko) kvalitetnejšim novinarskim delom, temelječim na poglobljenem razmisleku in resničnem poznavanju predmeta prispevkov - ti pa morajo ostati dovolj "prebavljivi" tudi za množičnega bralca.

Mediji z daljšo periodo izhajanja (večen problem je nerednost) in specializirano tematiko ali/in pristopom so za javno prezentacijo poglobljenejših pogledov primernejši, a omejeni z majhnim krogom potencialnih bralcev. Katedra je to (ter poskuse podjetniškega obnašanja z velikimi ambicijami in brez kritja) plačala z neslavnim propadom. Dialogom nekako (še) uspeva - tudi ker so zadnja leta manj mariborski in bolj slovenski, pa manj literarno-umetniški in bolj kritiško-teoretski.

Jože Kos:

Zastopanost intelektualnih vsebin v programih lokalnih medijev ni zadostna (Dialogi, delno Sobotna priloga Večera, preredke oddaje na nekaterih lokalnih R in TV postajah). Izboljšati bi jo bilo mogoče z (a) aktivno odprtostjo urednikov do v Mariboru živečih intelektualcev in z (b) kakovostnim, pa hkrati dovolj preprostim medijskim nastopanjem intelektualcev.

Ne zadošča, če intelektualne medijske vsebine zainteresirani prebivalec Maribora pridobiva pretežno preko množičnih medijev, ki nimajo sedeža v Mariboru. V okvir "lokalnega - aktualnega", ki zanima največji delež medijske populacije, je potrebno vnesti tudi intelektualne vsebine in pa vsebine, izrečene na intelektualni način - in sicer preprosto zato, da le-te razvidno "dihajo" z lokalnim družbenim okoljem in v njem.

Franci Pivec:

Ko sem se pred 30-letji priselil v Maribor, me je presenetila silna pomembnost novinarjev. Res znamenita slovenska novinarska peresa niso bila v Ljubljani niti pol tako »gor vzeta« kot povprečni novinarji v Mariboru – bodisi v političnem ali kulturniškem krogu. Da so nekateri mariborski novinarji tudi »odleteli« samo še potrjuje vraščenost medijev v tukajšnji »establišment«. Vsi glavni mariborski mediji se že od nekdaj trudijo reprezentirati povprečno zdravo pamet, ki ji brez hujše pomote lahko rečemo tudi zmerni antiintelektualizem. Četudi je tako videti, to sploh ni očitek, ker razvijanje duhovnosti tudi ni njihov namen, dosega pa absolutno prvenstvo v kategoriji lokalnih medijev. In od tega tudi živijo!

Intelektualci pogostoma mislijo, da jim pripada apriorna pravica »osrečevanja« javnosti z njihovimi umotvori. Toda mediji so samo prodajalne, ki ponujajo kurantno blago in vsakršno »nakladanje« o njihovem duhovnem poslanstvu je kvečjemu ne preveč potuhtana reklama.

Potrebno je veliko iznajdljivosti, da se z intelektualnimi vsebinami prodre v glavne mariborske medije in prepričan sem, da se tudi obnese. Vseeno pa velja predvsem računati na marginalne medije, ki so zadovoljni tudi z maloštevilnejšo publiko, kar intelektualna srenja slej kot prej ostaja.

Novost pa je internet, ki je idealen medij za intelektualce. V Mariboru desetina, v Ljubljani pa že skoraj tretjina ljudi komunicira s pomočjo te tehnologije in počasi postaja odvečna jeza nad tiskom, radijem in televizijo, ki jih intelektualna roba ne zanima. To ni več nobena omejitev, veliko pomembnejše pa so cene pri Telekomu.

Vlado Struk:

Intelektualno, duhovno relevantni medijski Maribor povsem sovпада z vsem drugim, kar *ponuja* oz. *ima* to mesto. Najvažnejše pri intelektualno zahtevnejših, duhovno in filozofsko išočih občilih je dovolj širok krog sodelavcev, ki je na daljši rok kos problematiki s katero se ukvarja. Če takšne zainteresirane skupine ni, je bolje sploh ne začeti, ali pa pravočasno odnehati. Pri tovrstnih občilih je še toliko pomembnejše kot pri drugih to, da imajo objektivna, dovolj nepristranska uredništva: vsi potencialni sodelavci morajo imeti enake možnosti objavljanja; edini pogoj objave – kakovost prispevka (seveda glede na sprejeta načela urednikovanja in

definirana merila). Če prevlada klikarska zaprtost in pristranost nimata intelekt in duh nobene možnosti več. Najbolj žalostno je na univerzi: ne obstaja univerzitetna založba, ki bi olajševala objavljanje *neučbeniške* literature; ni revije niti za intelektualno snovanje profesorjev niti za publicistični angažma študentov ... Kot da bi se univerza požvižgala na udejanjanje intelektualnih vidikov *informacijske družbe* ...

6.

Andrej Brvar v svoji že omenjeni spremni študiji na zanimiv način zariše sociopsihološki profil »povprečnega« Mariborčana v tem stoletju, iz tovrstne karakterizacije pa poskuša pokazati, na kakšen način je ta posebna, mariborska mentaliteta oblikovala družbeno življenje v mestu in njegovo literaturo. To idiosinkratično potezo v značaju Mariborčana imenuje »hedonistična letargičnost«. Sprašujem vas, kako bi opisali ta odnos med geografsko mentaliteto in »značajem« mesta na eni strani ter duhovno izpraznjenostjo na drugi, če seveda pristajate na to, da prva s svojimi psihološkimi faktorji kreira drugo in s tem seveda po svoje nase prevzame tudi »krivdo« za njen nastanek?

Emica Antončič:

Brvarjeva teza se mi zdi izredno zanimiva in sprejemljiva. Sama gledam manj psihološko. Duhovno izpraznjenost povprečnega Mariborčana povezujem z njegovim polkmečkim in polproletarskim značajem, ki ni ne tič ne miš. Zaradi preživetja je tak človek moral hoditi v službo in v njej povečini rutinsko delati, doma na zemlji pa si še pridelovati hrano. Tu potem ni ostalo več nobenega prostora za duhovnost, razen za kakšno mašo, veselico ali samoupravni sestanek.

Andrej Brvar:

Poznate morda vic, ki sem ga pred kratkim slišal v Ljubljani? K frajlici, ki lenari na klopici v Tivoliju prisede črnc. Frajljica ga nekaj časa opazuje, nazadnje pa le ogovori: «Vi pa sigurn niste od tlele.» – »Ne, ne,« ji odvrne črnc, »jas sn pa z Maribora.« – Zgovorno, večplastno, mar ne?

Peter Tomaž Dobrila:

Popolnoma tuje formulacije. Saj nismo blodeči zombiji, ki momljajo na pamet naučene traktate iz knjig. Zagotovo nas definirajo različni faktorji, toda oznake geografske mentalitete in duhovne izpraznjenosti lahko veljajo za katerokoli osebo na kateremkoli geografskem koncu. Osebna zadeva pač. Če danes živimo v posturbani družbi, nekakšni postdružbi, ki jo tvorijo posamezniki in posameznice, ki lahko tudi izven svojega bivalnega okolja uresničujejo svoje interese, npr. s pomočjo interneta, javnih transportnih sredstev, povezanosti sveta, je ideologija 'na svoji zemlji' (oz. 'kri in zemlja') frustracija za vzpostavljjanje kontrolnih mehanizmov in represijo nad civilno družbo. Saj res, katere so stične točke Slovenk in Slovencev, katere človeške rase in kaj nas loči od 'mrtve' narave. Fizika bi lahko povedala svoje. Potrebno bi bilo spremeniti razsvetljenosko definicijo človeka 'mislim, torej sem', ko lahko računalniki izvajajo najzapletenejše operacije. Kaj nas torej dela ljudi?

Dragica Korade:

Bojim se, da si z geografijo pri stvareh, o katerih teče beseda v tem pogovoru, ne moremo pomagati. Če sploh kaj, potem bi bilo v zvezi z geografijo smiselno izpostaviti bližino državne meje. Meja z Avstrijo je bila trda, polna strašljivih skrivnosti, lep čas skorajda neprehodna, povrh

vsega pa je ločevala dva sovražna svetova: ne le germanskega in slovanskega, ampak tudi socialističnega in kapitalističnega. Včasih sem se poigravala z mislijo, da ima ta škandalozna potreba po omejevanju, zamejevanju, branjenju "naših" in "našega" svojo racionalno osnovo tudi v tej fizični barieri. In da bi se lahko nanjo naslanjala tudi tukajšnja zmerajšnja tiha diferenciacija na "naše" in one druge, ki so lahko le predmet strahu ali napada. Ampak meje niso vzrok, so le rezultat določenih družbenih in političnih procesov. Niso večne: ljudje so tisti, ki jih postavljajo in predstavljajo. Če pri tem početju zanemarijo igro menjave, dialektiko vhoda in izhoda, lahko postanejo usodne. Tudi za duha.

Darinko Kores Jacks:

Bolj kot geografske in krajinske so mariborsko mentaliteto zadnjega stoletja oblikovale zgodovinske in socialne okoliščine. Po prvi svetovni vojni je mesto zapustilo mnogo nemško govorečih prebivalcev z dolgo meščansko tradicijo, nadomestili so jih sproletarizirani podeželani. Po drugi vojni se je stvar ponovila v še večjem obsegu. Če k temu dodamo še (navidezno) povečevanje "proletarske" in (resnično) zatiranje "meščanske" (torej praktično edine obstoječe) misli in kulture, dobimo korenine, iz katerih so zrasle današnje generacije Mariborčanov...

Jože Kos:

Minulo dogajanje odtiskuje svoje pečate v prostor in ljudi ter v njihovo sedanost in prihodnost. Maribor je od svojega nastanka dalje mesto na meji in prepihu. V obdobju, ki je mentalno dosegljivo danes živčim, ga je zaznamovalo predvsem dvoje: (a) nacionalni konflikt med Slovenci in Nemci/Avstrijci ter (b) socialistično usmerjanje družbenega življenja med leti 1945 in 1990. Trd, robot, morda celo nasilen duh tega mesta, ki medli v zadnjem desetletju, je bil na eni strani v dobršni meri nasledek omenjenega konflikta, ki je dosegel krvavi vrhunec v 2. svetovni vojni (nacistična prisilna izselitev slovenskih intelektualcev v Srbijo, preganjanje, zapiranje in poboji zavednih Slovencev, 15.000 zavezniških letalskih bomb, pobeg in deloma eliminacija nemškega meščanstva ob koncu vojne...), na drugi strani pa posledica strukturno neuravnoveženega in trdo/togo vodenega razvoja "socialističnega Maribora". Maribor je po 2. svetovni vojni prehitro in enostransko zrasel - njegovo prebivalstvo se je med leti 1948 in 1981 povečalo od 63.000 na 106.000, razvoj mesta pa je v skladu z vrednotami oblastnikov iz Komunistične partije (kasneje Zveze komunistov) temeljil na razvoju velikih industrijskih obratov. Razvoj terciarnega in kvartarnega sektorja (in s tem delovnih mest, ki bi jih zasedali bolj izobraženi ljudje) (pre)dolgo časa temu ni sledil. Mentaliteti mesta so zato pod vodstvom v glavnem "industrijsko usmerjenih" lokalnih KP/ZK veljakov dalj časa dajali osnovni ton povečini manj izobraženi prišleki iz revne podeželske okolice, ki svoje kulture, kakršna koli je pač že bila, niso znali kakovostno preliti v (novo) urbano kulturo Maribora.

Tako obsežnih in naglih političnih in z njimi povezanih družbeno ekonomskih turbolenc, kakršnih je doživel v XX. stoletju Maribor, v tem času ni doživelo prav veliko slovenskih mest. Trdota in netolerantnost, ki je v ostrorobih družbenih okoljih samoumevno prisotna, intelektualcem povečini seveda ni pogodu, zato se takšnih krajev izogibajo.

Franci Pivec:

Brvarjevega pisanja žal še nisem prebral, zato nanj ne morem referirati, pač pa skušam razumeti vaše vprašanje. »Hedonistična letargičnost« se mi zdi kar dobra oznaka, ki pa jo sprejemam z dobrohotnostjo. Štajerci smo pač nekakšni celinski Dalmatinci in z nami se da živeti, tudi če si intelektualec. Poznam kar nekaj resnično »butastih« krajev, ampak Maribora ne štejem med nje. Bojim se, da Mariborčanke in Mariborčani v celoti niso prav nič krivi za »duhovno

izpraznjenost«, pač pa je odgovornost kje drugje. Recimo v napuhu lokalnih petelinov, ki hočejo biti glavni za vse in še nekatere dodatne zadeve: od športa do politike, od enologije do gospodarstva in od seksa do visoke znanosti. S takimi je pa res težko živeti in pametni raje »zbrišejo« drugam. Po nepotrebnem in pomotoma se Maribor marsikdaj predstavlja s prav takšnimi ljudmi, kar mu ni v prid.

V tej zvezi me prav zanima, kako bo Maribor ravnal s svojim svetnikom. Za življenja je bil pameten in prijazen človek, dobesedno ljudska duša, vse prej kot zadržan klerikalec in kot simbolna oseba je lahko danes celemu Mariboru v veselje, podobno kot sveti Duje Splitu. Tudi duhovna škoda pa bo nastala, če bodo blaženega Slomška»skregali« s hedonistično letargičnim Mariborom.

Vlado Struk:

Socialnopsihološki profil »povprečnega« prebivalca določenega mesta ali pokrajine je mogoče nekako skicirati (to je dokazal A. Trstenjak). Pri sedanji družbeni gibljivosti in ob različnih drugih vplivih je to hudo tvegano, vendar ne nujno povsem zgrešeno. To bi lahko veljalo tudi za »hedonistično letargičnost«. E. Kržičnik je poudarjal predvsem hedonično komponento, nekakšno prevladujočo težnjo receptivnega uživanja. Toda tudi če je takšne težnje mogoče opaziti, pa jih gotovo ne bi mogli posplošiti, še manj pa izpeljati sklep o »duhovni izpraznjenosti« ali čem podobnem. – Če že premišljamo v smeri socialne psihologije, se zdi verjetneje, da intelektualec v Mariboru, Celju in še kje – neglede na to, koliko in kako se tega zaveda – čuti svojo inferiornost zaradi nekajkrat večjih možnosti, ki jih ima ustvarjalec, če živi v Ljubljani. Različne racionalizacije, kot je npr. tista, da je tudi Ljubljana provincialna, ne pomagajo dosti (racionalizirana ali nezavedna demoralizacija je še slabša od zavestne).

7.

Stari časi – novi čas(i): kakšne spremembe je po vašem mnenju prinesel začetek zadnje dekade tega tisočletja in drugačne političnodružbene vrednote, ki so prišle z zlomom komunističnih idealov? Kako bi orisali zgodovinske sponse, še zlasti iz naše idejno še zmeraj prisotne socialistične polpreteklosti, ki je že po sebi nevtralizirala intelektualistične vzgibe? Zdi se namreč, da začetek devetdesetih ni prinesel pričakovanih sprememb, vsaj ne, če poskušamo detektirati tega našega tako dobro skritega mariborskega intelektualca: zdi se, kot da se Maribora ne bi dotaknili niti veliki zgodovinski premiki.

Emica Antončič:

Da je Maribor na začetku devetdesetih let nenadoma izgubil svojo identiteto, vemo vsi. In tudi to, da si do danes še ni našel nove. Povprečni Mariborčan je neskončno verjel v politično in gospodarsko moč industrijskih gigantov, ki so mu dajali socialno varnost. Ko so se zrušili, se je pokazalo, da je bila njihova veličina slepilo. Ko so izgubili politično pridobljeni jugoslovansko tržišče in tržišče tretjega sveta, so propadli. Za zahodno tržišče so bili tehnološko neusposobljeni, s premalo znanja in inventivnosti. Ljudje se še danes niso pripravljani sprijazniti s tem dejstvom. Povprečno mariborsko polproletarsko-polkmečko prebivalstvo je svojo zgodovinsko igro za zmeraj izgubilo. Za delovne zahteve novega podjetništva je neuporabno, saj je bilo vzgajano in šolano za neinventivna rutinska dela in nizko storilnost. Ostaja mu čakanje na upokojitev ali vrnitev k zemlji za golo preživetje. Še zmeraj pa te zaskrbljene, obubožane množice dajejo mestu

njegovo vsakdanjo turobno podobo. Ljubljano, odkar je prestolnica, močno opredeljuje številčna državna birokracija. Tega v Mariboru ni. Tudi novo podjetništvo ni dovolj močno, da bi dalo mestu novo identiteto. In tudi inteligenca ne, čeprav ima prav zdaj svojo veliko priložnost.. Zakaj je ni? Ker je enostavno številčno prešibka. Ker iz preteklosti ni navajena, da bi jo kdo vprašal za njeno mnenje, povabil k sodelovanju. (Negativna kadrovska selekcija, ki je v Mariboru desetletja dajala prednost političnim kadrom pred zares sposobnimi in izobraženimi, je temu mestu naredila strahovito škodo. Ne recite, da ni res; imela sem priložnost opazovati kadrovske balast, ki se že desetletja nalaga v mariborskem teatru in ki je to inštitucijo – ob pomoči nekaterih »padalcev« – pripeljal natanko tja, kjer je zdaj. In če pogledam vodenje še nekaterih mariborskih javnih kulturnih zavodov, bi rekla, da mariborski svetniki še danes niso imuni na tovrstne odločitve.) In mariborska inteligenca verjetno ni dovolj močna tudi zato, ker tudi sama še preveč razmišlja po starem. Primer: na mariborski univerzi se dobro zavedajo, da se morajo okrepiti s humanistiko, če želijo biti res močna univerza. In kako se tega lotevajo? Politično, od zgoraj, formalno. Humanistične fakultete ni mogoče ustanoviti s pravno formalnim aktom. Zrasti mora od spodaj, iz močnih temeljev. Ko se bo neki oddelek, filozofija na Pedagoški fakulteti na primer, kadrovske tako okrepil in postal tako kvaliteten, da bo študij na njem postal prestižen in se bodo nanj pričeli vpisovati prvovrstni študentje, ki bodo namesto v Ljubljano ali Gradec zdaj raje prišli v Maribor, potem bo iz takšnega oddelka lahko zrasla filozofska fakulteta in se oddvojila od pedagoške visoke strokovne šole.

Andrej Brvar:

Ne razumem, o kakšnih pričakovanih spremembah sprašujete. Tisti, ki je mislil, da se mu bo leta 1991 »prikazala Marija«, da bo čez noč zaživel sredi Maribora kot Sartre sredi Pariza ali Rockefeller sredi Amerike, je bil seveda strahovito naiven. Človeška družba, tudi slovenska, se namreč že od nekdanjega dogaja v zapletenem, mučnem, drobnjakarsko doslednem procesu in nikakor ne v nenadnih, spektakularnih preskokih, kar je poglavitna zmeta vseh revolucionarjev, obsedenih z nietschejansko voljo do moči. Zato je kajpak razumljivo, da danes, deset let po zamenjavi družbenega sistema, še zmeraj živimo več ali manj v »podaljšani preteklosti«, enako kot Čehi, Poljaki, Madžari in drugi Vzhodnoevropejci. A naš današnji družbeni položaj je še toliko bolj razumljiv, če upoštevamo, da komunistična ideologija ni bila k nam importirana šele na sovjetskih bajonetih, ampak da je že zdavnaj prej »vzklila« kot avtohton, logičen pojav, v precejšnji meri »sprovociran« z ideologijo političnega katolicizma prve polovice iztekajočega stoletja. Vsi mi smo torej še na pol včerajšnji, pa si to priznamo ali ne. Šele pri svojem sinu, na primer, ki je pravkar maturiral, opažam, da so zanj partizani in domobranci, Kardelj in škof Rožman že zgodovina. Razumljivo, tudi v glavah in podzavesti nas, mariborskih intelektualcev, je še marsikaj starega, težko presegljivega: togost, strah, samocenzura, slaba vest zaradi udinjanja nekdanjim oblastnikom, medsebojne zamere, neporavnane krivice, slepo sovraštvo itn. Tudi zato, ali morda predvsem zato se vam zdi, da se Maribora veliki zgodovinski premiki ne dotikajo. Pa se ga, če le pogledamo nanj dovolj razumevajoče in iz potrebne distance, in se ga bodo še bolj – toliko bolj, kolikor večja bo naša zmožnost presepati staro v sebi in se obenem zares zavedati, da nam je danes – naj ponovim – dana nova priložnost, vsekakor ugodnejša kot kadarkoli doslej, da s svojim samozavestnim, sproščenim, avtentičnim prizadevanjem vsak na svojem področju, a kajpak tudi širše, postopoma vendarle spremenimo duhovno podobo našega mesta (ne da bi se pri tem šli »nove Atene ali novo Florenco«). Kajti šele sprememba le-te je resničen pogoj za spremembe vseh drugih družbenih segmentov.

Peter Tomaž Dobrila:

Spremembe so v državi in njeni ureditvi, v ekonomskem sistemu, v socialni politiki, na plebiscitu smo se odločili za samostojno državo in dobili zraven kapitalizem. Zožil se nam je fizični bivalni in kulturni prostor, razširil gibalni in virtualni. Ta dekada mi je prinesla internet in tehno kulturo. O nekih političnodružbenih vrednotah pa ne morem govoriti niti za prej niti za sedaj, nevtralizacija intelektualističnih vzgibov ni specifika enega sistema marveč vseh. Gre za manipuliranje ljudi s stališča politične in ideološke oblasti, katere del so tudi intelektualci in intelektualke. Od vsakega pa je odvisno, katero vlogo igra. Vloga odtujenega intelektualca pa ni le značilnost slovenskega in še manj mariborskega biotopa. Maribor je verjetno preživel eno največjih sprememb v državi – iz težkoindustrijskega mesta je postal brezposelno, kar je tektonski zgodovinski premik. Drugo je, da se marsikomu ni premaknilo v glavi, da se še vedno lošči preteklost in se vsiljuje pretekle rešitve. Medtem ko svetovni ekonomisti napovedujejo, da do leta 2020 med 85 in 90 odstotkov svetovne industrije ne bo več na zahodu, ampak v cenejših državah, zahodne države pa se preusmerjajo v storitvene dejavnosti, seveda sem spadajo tudi intelektualne storitve (med drugim so tako v Veliki Britaniji rešili propadlo industrijo v Manchestru), in zmanjšujejo delovno silo v tovarnah, se pri nas še vedno gredo projekte reševanja industrije za vsako ceno. Razumem, da je do takrat 20 let, kar pomeni polovico delovne dobe, a po eni strani bo takrat ponoven šok, na drugi pa se lahko vprašamo, če se je Slovenija res odločila za takšen strateški razvoj. Da bo kapitalizem pri nas proizvajal, bo namreč pogoj konkurenčnosti čim cenejša delovna sila.

Dragica Korade:

To, da se "novi časi" mesta niso dotaknili, seveda ni res: v svojem napredovanju v novo svetlo prihodnost so brez skrupulov pohodili tretjino ljudi, ki v novi politični retoriki lahko funkcionira zgolj še kot "tehnološki presežek" ali "odvečna delovna sila". Res pa je, da se niso dotaknili tukajšnje inteligence, ki je pospešeno promovirala ne le teorije, ampak tudi apologije zdajšnje brutalno enostavne kapitalistične prakse. Sicer pa je nova elita oblasti v času, ko je vsak peti meščan ostal brez dela, začela intenzivno skrbeti za fasade. Tako kot prejšnja je tudi ta takoj začela loščiti nove centre moči: Slomškov trg denimo. Ta trg izpostavljam zaradi tega, ker so na njem novi avtoritarci v imenu novega lišpa izpisali smrtno obsodbo zadnjemu svobodnemu živemu bitju na tem prostoru, namreč drevesom. Še prej so iz njega izgnali mladino, da ne bi po večerih, ko njen brezup izriše vsa njena brezna, pljuvala po njegovih novih pozlatih in novih potratih. Da lepim dušam, ki bi rade v miru uživale v svoji časti in oblasti, ne bi bilo treba poslušati, kako preklinjajo ta brezdušni svet, ki je zlasti mladim odtegnil "maslo in sonet".

Darinko Kores Jacks:

Komunizem zgodnjega povojnega obdobja (k sreči ga nisem doživel na lastni koži) je seveda moral biti antiintelektualističen in antikulturen. To je ena temeljnih postavk vseh totalitarizmov in vseh sistemov, ki favorizirajo ideologijo in vero vanjo. Resn(ičn)a kultura (še posebej intelektualistična) vedno išče novo, analizira obstoječe in izraža dvome v zveličavnost veljavnega. V "proletarskem" Mariboru je bila torej nujno še bolj nezaželena kot v drugih krajih Slovenije.

Kasneje se je režim nekoliko "zmehčal" in je (vsaj na videz) celo podpiral svobodne kulturne prakse - čeprav jih je s tem hkrati nadziral in doziral. Če so bile zaplembe in obsodbe nerežimskih medijev v zgodnjih osemdesetih še možne, so oblasti kasneje v glavnem puščale nevšečna mnenja pri miru in jim namenile le kak moralističen komentar (to vlogo zdaj "uspešno" prevzema katoliška cerkev) - a to je bilo za medije najboljša možna reklama in jim je omogočalo

preživetje na trgu. V novem sistemu je ostal le trg, na katerem nepopulistična kultura težko preživi.

Jože Kos:

Konec ideološkega in političnega ("partijskega") monizma je nedvomno sprostil, razrahljal in razširil polje razmišljanja tukaj živečih ljudi, hkrati s tem pa postavil pred ponovno preizpraševanje celo vrsto osebnih, družbenih in drugih tem. Za intelektualce torej dosti dela in več kot zanimivi časi, a se zdi, da večji del le-teh tega ne dojema prav dobro ali pa novim razmerah miselno preprosto ni kos. Predvsem v zadnjem obdobju "političnega sistema socialističnega samoupravljanja" je bilo vsaj deklarativno vzpodbujano ali vsaj dopuščeno kritično oz. novo razmišljanje (seveda znotraj obnebnja marksistične ideologije - H. Marcuse, L. Althusser...), danes pa se zdi, da precej intelektualcev v Sloveniji (in Mariboru) bolj ali manj zadovoljno prede spričo "osvoboditve izpod spon komunističnega totalitarizma".

Obenem zanemarja prepotrebno politično neobremenjeno kritiko dogajanj v oh in sploh "svobodni in demokratični slovenski družbi". Da so lahko v odnosu do intelektualizma nove družbenopolitične prilike tudi manj dobrohotne kot prejšnje, pričata v Mariboru zlasti nelegalna izselitev MKC in galerije Media Nox iz Orožnove ter klavni propad Katedre. Zanimivo je, da sta bila pri obojem (so)akterja tudi bivši in sedanji (politično v glavnem sredinsko desno oz. desno) usmerjeni rektor Univerze v Mariboru, pri zatonu Katedre pa še privatizersko navdahnjeni japiji. V slovenskem merilu velja v zvezi s prejšnjo tezo opozoriti na padajoči trend obsega proračunskih sredstev, namenjenih znanosti. Če so bili razlogi za nezadostno, enostransko ali sivo intelektualno dogajanje v polpreteklem Mariboru pretežno monistično ideološki/politični, so dandanes za fragmentirano intelektualno dejavnost prav takšni, le da jih »krasi« strankarski pluralizem.

Po letu 1990 je tudi med duhovno-kulturno srenjo zelo opazna individualizacija in interesno drobljenje. Za mlajši del te srenje je v tem duhu značilna odsotnost nekdanjega skupnega ("ZSMS-jevske frontnega") nastopa in delovanja tudi za "širše družbene" ali vsaj splošno mladinske »ideale«. Delovanje današnjih protagonistov mlade duhovnosti in kulture v Mariboru (in drugje v Sloveniji) je zatorej skladno z vrednotami kapitalističnega "struggle for life" pretežno v znamenju zastopanja interesov relativno ozkih, včasih medsebojno tudi konfliktnih skupin in posameznikov.

Franci Pivec:

Intelektualcev v Mariboru ni toliko, da bi jih tako enostavno zamenjali kot politike. Razen tega smo že poudarili, da pri njih pazimo na vsebino, ne pa na pojav. Če bi tak kriterij uporabili pri politikih, sploh ne bi opazili tranzicijskih sprememb. Potemtakem je potrebno potrpljenje, da intelektualci »prežvečijo« vsak svoj zalogaj zgodovine. Mnogo hitreje bi šlo, če bi na sceno vdrla brigada mladih intelektualcev, ki ne izgubljajo časa s preišljanjem preteklosti in tega si še najbolj želim. Mi iz socialistične polpreteklosti pa se bomo še leta drug drugega prepričevali, kaj je kdo rekel, česa ni mislil in od kdaj mu je že vse jasno..., s čemer si bomo popravljali osebno počutje, za duhovni Maribor pa je to stranskega pomena.

Če že sam nimam v načrtu, da bi vzletel v novi čas kot Feniks iz pepela, pa naj drugim v korist poizkusim dopovedati, da socialistična polpreteklost ni bila kar iz enega kosa, ampak so takratni intelektualci mislili in pisali – delovali v zelo različne smeri. Dokler tega ne razločimo, je vprašljivo tudi vse, kar se proglašja za novo.

Vlado Sruk:

Maribora so se najnovejši zgodovinski premiki dotaknili, žal tako, da se je socialnogospodarsko stanje mnogih poslabšalo. To je moralo rezultirati v svojevrstno družbenoodnošajsko fiksacijo, celo regresijo. Mnogi ljudje so fiksirali egalitarna socialistična vrednotna stališča. Ker je pri ocenjevanju preteklih obdobij vedno na delu tudi pozaba negativnosti, prihaja do idealiziranja »starih, dobrih časov«, to pa pomeni regresijo celo v razmerju do nekdanjih kulturnopolitičnih i.dr. mnenjskih opredeljevanj. Mesto, ki je bilo eno izmed industrijskih središč Jugoslavije, je sedaj nekakšna socialno problematična zadeva, katere prihodnost je nejasna. Ta realni položaj se kajpada mora zrcaliti tudi v duhovni in intelektualni sferi kot demoralizacija. Zdi se, da v Mariboru tudi ni prav zaživel politični pluralizem. Kot da je v Sloveniji nekaj tistega kakovostnega, strokovno podprtega, programsko opredeljenega strankarskega delovanja samo v glavnem mestu, *drugod oz. spodaj* pa je komajda mogoče zaznati kak vzgib *politične pameti*. Intelektualno snovanje se v praksi le redko sreča z imperativi nacionalne politike.

8.

Da Maribor nima intelektualnega zaledja (ali celo inteligence – ta je lahko tudi tehnično, znanstveno naravnana, zato jo razumem širše) je zagotovo moč razložiti z zgodovinskimi, družbenimi in znanstvenimi okoliščinami iz njegove preteklosti. Univerza je sorazmerno mlada, mesto zaenkrat nima humanistične tradicije (je pa tik pred tem, da ustanovi humanistično oz. filozofsko fakulteto). Permanentno in skozi vsa obdobja se sooča z »begom možganov« bodisi v prestolnico ali v tujino (še zlasti na avstrijske univerze). Akademskega humanističnega življenja in dejavnosti skorajda ni bilo. Primer: oddelek za filozofijo je bil v Mariboru ustanovljen komajda nekaj let nazaj in se še zmerom, tako kot, denimo, sociologija, poučuje le za pedagoške potrebe na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Če poskušamo »izmeriti« stanje duha v celoti in poiskati vzroke zanj – kateri je tisti dominantni faktor, ki je po vašem tako usodno zaviral intelektualno dogajanje in produkcijo? Kaj bi sami, vzeto nasplošno, opisali kot poglobitno prepreko in krivca za prisotno situacijo?

Emica Antončič:

Očitno sem s prejšnjim odgovorom malo pohitela in odgovorila že tudi na to vprašanje.

Andrej Brvar:

Poglavitna vzroka za intelektualno nazadovanje mesta in za današnjo nezavidljivo situacijo na tem področju sta bila prav gotovo najprej druga svetovna vojna (slovensko prebivalstvo je bilo izseljeno, deportirano, postreljeno; še zadnji od večine domačih Nemcev so mesto zapustili maja 1945), potem pa predvsem, kot sem že omenil, dolgo, 45-letno komunistično obdobje, ko je bil Maribor določen zgolj za industrijsko središče z ustrezno večinsko populacijo zlumpenproletariziranega polproletariata. Zgovorna sta podatka s konca tega obdobja: leta 1991 je kar 47% vsega aktivnega prebivalstva delalo v industriji in le 8% v izobraževanju, znanosti in kulturi. Sicer pa sem o tem podrobneje pisal v uvodu v Mariborsko knjigo. Dovolj zgovoren je tudi podatek, da je bil v celotnem komunističnem obdobju, razen zadnje dekade, zgrajen za kulturne namene le prizidek kinogledališča. V zadnji dekadi, ko sta se družbeni sistem in država že pošteno razkrajali, so res začeli graditi novi stavbi univerzitetne knjižnice in gledališča, a očitno v marsičem po zaslugah dveh osveščenih, trmasto vztrajnih posameznikov, dr. Bruna

Hartmana in, žal, že pokojnega Jura Kislingerja... Če bi ne prišlo do druge svetovne vojne in povojnega komunizma, bi bil Maribor danes, glede na predvojne razvojne trende, gotovo cvetoče mesto s prepoznavno delavsko-meščansko identiteto. Gotovo bi imel že zdavnaj popolno univerzo in bogato razvito intelektualno in kulturno življenje – podobno kot avstrijski Gradec, verjetno pa še bolj. Kakorkoli že, najvažnejše je, da se danes, ko v lastni državi vzpostavljamo normalne demokratične razmere, predvsem intelektualci sami čim bolj jasno zavedamo, da začenjamo tako rekoč znova in da je zato le od nas samih – in od nikakršne Partije, nikakršnega Beograda, nikakršne »grde« Ljubljane – odvisno, kolikšna in kakšna bo duhovna kultura našega mesta.

Peter Tomaž Dobrila:

Bojda naj bi bila zgodovina mariborske univerze dolga 140 let, res pa se je začela z bogoslužjem. Podatek, ki pove, da je formalna zgodovina sicer dolga, a nemara tudi namigne, da je Maribor naklonjen ideološkimi predznakom. Ta faktor je tudi zaviral intelektualno dogajanje in produkcijo, ker je vedno deloval v smislu višjih interesov. Kot obmejno mesto je bil na udaru politike enoumja in njenih paranoj, kar se je v zadnjih letih sprevrglo v vse večje neumnosti in ohranjanje položaja za vsako ceno. Pamet ni bila dobrodošla, torej tudi intelektualno dogajanje ne. Zato se je selilo v prostore alternative in t.i. študentskih medijev. Žal se danes tradicija neumnosti nadaljuje, a z drugačnim predznakom. Ne morem pa trditi, da je v drugod drugače, ker je slovenska aktualnost kontinuirana produkcija neumnosti, okoriščanja, zahrbtnosti, laži, sprenevedanja, hinavščine, osebnega okoriščanja, sovraštva, nevoščljivosti. Jasno, da je v času svobodnega pretoka ljudi in kapitala izbira, kje in kaj, svobodna, upoštevajoč načela tržne ekonomije, ki vlada tudi na področju intelektualnih storitev. Potemtakem so zavore tržne in institucionalne oz. sistemske. Ker verjetno intelektualna produkcija ni dobičkonosna tržna kategorija, čeprav bi deloma lahko bila, potrebuje sistemske vire, ti pa so v državi, mestu in univerzi. Torej ni drugih ovir kot denar. Enako kot v prejšnjem sistemu – če si bil nezaželen, ti enostavno niso dali denarja, izgubil si službo. Zakaj pa je sistemska porazdelitev sredstev taka, kot je, na tem mestu ne bi ugotavljal, ker o tem odločajo parlament, mestna oblast in vodstvo univerze. Taka je pač slovenska realnost. Slovenceljni, bi rekla Svetlana Makarovič. Morda tudi ne bi bilo napačno, če bi se razmislilo, kako napraviti intelektualno produkcijo privlačnejšo za trg, izdelati promocijo in strategijo.

Dragica Korade:

Tole z univerzo, ki da je mlada in ji moramo zato marsikaj neodpustljivega odpustiti, mi gre počasi na živce. Ne pubertetniške, ta univerza razkazuje kvečjemu svoje klimakterične težave: nobene iskrivosti ni v njej, nobenega žara, nobene prevratniške morale, nobene subverzivnosti, nobenih strasti do idej in nobenih idej o novih, boljših formah življenja. Utelesenje tistega je, kar je predstavljala akademija za Samuela Johnsona ali Denisa Diderota, namreč duhovno smrt, pokopališče za koruptno in letargično pedanterijo. Če bi bila v resnici mlada, potem bi hotela biti še kaj več, kot samo subvencionirani kraj za podeljevanje diplom in doktoratov. Predvsem bi hotela biti avtonomen prostor, v katerem se svobodomiselnih profesorji in učenci igrajo z idejami, ne pa vojskujejo za oblast te ali one stranke. Tista instanca, ki ne bi molčala o svojem "elitnem mišljenju", ampak bi bila sposobna prenašati moralno breme in v javnem anagažmaju za dobro in proti drugorazrednemu kdaj pa kdaj tvegati tudi svoj dober glas.

Darinko Kores Jacks:

Beg možganov v okolja, kjer so možnosti za ustvarjanje boljše kot v domačem, je tudi drugod nekaj običajnega. V tem delu Evrope so izobraževalne, znanstvene, umetniške ipd. ustanove in kapital ter s tem perspektive ponavadi najboljše v domačih prestolnicah in v (bližnji) razvitejši tujini. Verjetnost odhoda najboljših človeških potencialov je v premem sorazmerju z (domnevnimi) prednostmi nedomačega okolja. Bližina glavnih destinacij "pobeglih možganov" (Ljubljana, avstrijska univerzitetna mesta) je v mariborskem primeru pravzaprav vzpodbudna, saj lajša ohranjanje stikov z domačim okoljem. Vprašanje pa je, če je to okolje dovolj zainteresirano, da se taki stiki tudi zares ohranjajo in celo poglobljajo.

Mariborska univerza je še premalo uveljavljena in ugledna, zato se ambicioznejši domači maturanti raje odločajo za študij drugod. Degradacija učiteljskega poklica odvrta tudi od študija na pedagoški fakulteti, četudi bi bil na njej mogoč nepedagoški enopredmetni študij. S permanentnim izboljševanjem programov, privabljanjem vrhunskih predavateljev in predvsem raziskovalcev (vrhunski znanstveni dosežki so za ugled pač pomembnejši od pedagoških), tudi "pobeglih mariborskih možganov", se utegne ugled počasi dvigniti - brez tega pa hitro flopni navzdol. In vsej akademski vzvišenosti navkljub bi bilo prav, če bi se univerza bolj vključila tako v lokalno okolje kot v svetovni pretok znanja.

Jože Kos:

Zavora intelektualnega dogajanja v Mariboru je (bil) povezan sklop več dejavnikov, ki drug drugega krepijo. Zavor je torej več, njihova posledica pa nepovpraševanje po produktih intelektualnega dela in zatorej njegovo dušenje. Enega samega in osrednjega "krivca" za današnjo situacijo ni. Zdi pa se mi, da so pri zaviranju igrali ali še igrajo pomembno vlogo naslednji dejavniki: (a) preteklo oviranje prostega povezovanja intelektualcev oz. dopuščanje njihovega nastopa le znotraj institucij uradne socialistične družbe; primer mariborske "Peterice" dovolj zgovorno kaže precejšnjo nestrpnost preteklih (ne le lokalnih) nosilcev oblasti do povezovanja mislečih izven njihovega nadzora; to nestrpnost je bilo dosti lažje drugim v poduk na primeru "Peterice" primerno preteče pokazati v "provinci" kot v Ljubljani, kjer bi bil odpor številčno bolj zastopanih intelektualcev ob tovrstnih nastopih oblasti nedvomno večji in odmevnejši; izraz idejnega nadzora oblasti nad mislečimi so bili tudi sodelavci službe državne varnosti, delujoči v (nekaterih) šolah in drugih institucijah; (b) vodilni ljudje Maribora si v zadnjih nekaj desetletjih preprosto niso zastavili cilja, da bi v mestu razvili eno ali dve (neodvisni) instituciji, ki bi osrediščevali intelektualno delo dovolj širokega kroga ljudi in s tem mestu vdihnili pečat intelektualizmu naklonjenega okolja; (c) obstoj mariborske "duhovne gluhe loze" ali nedojemljivosti pretežnega dela mariborske populacije za duhovne oz. intelektualne vsebine; tod so vredne pozornosti druge teme: v zadnjih letih za razliko od časov socializma za nemajhen krog ljudi golo preživetje, različni (predvsem športni) uspehi Mariborčanov(-ank), doseženi izven tega mesta, lokalne trače...; (d) neodmevna, mlačna, neučinkovita "samopromocija" intelektualcev in njihovega lastnega dela; medsebojno nepodpiranje, nepovezanost in celo konfliktnost v vrstah duhovno delujočih (ta konfliktnost je bila oz. je deloma še opazna npr. pri (starejših) mariborskih literatih, ki jih je bilo pred leti moč deliti na "režimske" in "nerežimske").

Franci Pivec:

Najprej se mi stanje ne zdi tako katastrofalno, kot izhaja iz vprašanja. Poznam nekaj primerjalnih podatkov in na njihovi podlagi stotisočglavi Maribor z univerzo, dramo, opero, filharmonijo, desetlinami založb, galerij, medijskih hiš ter kakšnimi 10000 delovnimi mesti za univerzitetne diplomante ni inferioren v mednarodnih dimenzijah. Ni pa ga treba primerjati s Prago, ampak s

Plznom; ne z Dunajem, ampak z Eisenstadtom; ne z Zagrebom, ampak z Varaždinom ipd. Že večkrat sem pojasnil prepričanje, da razen »bega« obstaja tudi »pretok« možganov in da ima Maribor v tem prometu že vrsto let pozitivno bilanco. Kar nekaj strok je, tudi humanističnih, kjer je Maribor pravi »ventil« za nove tendence. Mariborska matematika je recimo zame prvovrstni intelektualni fenomen. Nekdo bo vprašal, kdo pa zanjo ve? Zakaj bi pa morali vsi vedeti? Je to matematikom sploh potrebno? Na volitve morajo politiki, ne pa intelektualci, zato se slednjim ni treba slikati.

Tudi, ko popravljam duhovno samopodobo Maribora, pa ves čas mislim na ovire, da ni bil duhovni razvoj še hitrejši in plodnejši. Glede na vprašanje moram odbrati en sam zaviralni faktor, kar je zelo težko, ampak odločil se bom za še vedno nepreseženo prepričanje o nujnem podrejanju vsega t.i. »stvarnemu« sektorju – ekonomiji materialne proizvodnje. Neoprijemljiva duhovna produkcija sme obstajati le kot okrasek, luksuz v doziranih količinah. Nekaterim ne da spati, da se nekdanje tovarniške hale spreminjajo v trgovine. Od kod potem kupna moč? Od prodaje pameti, ki pa v Mariboru še vedno velja za sumljiv posel, razen ko gre za stvari, ki nazorno pomagajo (medicina, farmacija...). Da pa pamet ostane produktivna, so potrebni precej drugačni splošni pogoji kot pri produkciji s tekočega traku: potrebna je duhovna atmosfera, potrebna je neovirana hitra komunikacija, potrebna je razbremenitev pri vsakodnevni oskrbi, potrebno je motiviranje mladih ljudi za intelektualne poklice, potrebno je rušenje vsakršnih provincializmov... To je glavni problem Maribora na prehodu v novo stoletje.

Vlado Sruk:

Maribor seveda ni brez humanistične tradicije, pa tudi dandanes tu in tam nastane kaj omembe vrednega. Pred leti sem pisal o »odročnem« in »odpisanem« družboslovju, pri čemer sem kritiziral predvsem tehnicistično enostransko usmerjenost vseh fakultet naše univerze.- Sedaj pravladuje mnenje, da bo problem odsotnosti filozofije, sociologije, politologije in drugih humanističnih disciplin na univerzi rešen na preprost način – z ustanovitvijo filozofske fakultete.

To seveda ni rešitev za humanistično izobraževanje in vzgajanje *vseh* študentov. Kmalu bo treba začeti udejanjati nujno prenovu univerze – iz velikanskega, strokovno-znanstveno in organizacijsko okornega centra moči, ki predvsem politizira in triumfalistično blefira, v konceptualno in organizacijsko obvladljive področne univerze (ekonomsko, pedagoško, tehnično itd.), ki bodo poleg svojega strokovno-znanstvenega področja razvijale tudi vsaka zase ustrezno humanistiko (tako kot je to priporočil vsem univerzam sveta UNESCO leta 1995).

9.

Naj mi bo dovoljeno še nekoliko bolj subjektivno vprašanje. Subjektivno v smislu, da bi me zanimalo vaše empirično stališče in empirična vednost, povezana z vašim delovanjem in ustvarjanjem. Ob tem imate verjetno tudi kakšno osebno vizijo sprememb, izhajajoč iz izkušenj ali tudi sedanjega (poklicnega) položaja. Torej: na kakšne vrste težave ste naleteli sami in kako bi veljalo izboljšati vaše lastne pogoje (intelektualnega) dela?

Emica Antončič:

O svojih empiričnih izkušnjah in težavah redkih intelektualcev v mariborskem gledališču, kjer sem preživela deset let, bi lahko napisala knjigo.

Zato bom tu raje opisala simptomatično izkušnjo, ki sem jo doživela pred šestimi leti, ko sem prevzela urednikovanje Dialogov. Ko sem pregledovala seznam naročnikov, sem ugotovila, da je

na revijo naročena le peščica mariborskih univerzitetnih profesorjev in kulturnikov, in da ima ta mariborska revija pravzaprav več bralstva v Ljubljani in po drugih koncih Slovenije. In sem si rekla: »Saj nas naše potencialno bralstvo v Mariboru sploh ne pozna.« In smo naredili veliko propagandno akcijo. Gospod Franci Pivec, takratni tajnik univerze, je dal seznam in nekaj številke revije smo zastoj poslali vsem predavateljem na mariborski univerzi. Odziv? Nikakršen. Pridobili smo dva nova naročnika (dva mlada profesorja z oddelka za slovenščino na PF) in nekaj besnih vračil v slogu: »Kdo vas je prosil, da mi to pošiljate!« Tako se mi je povsem empirično pokazalo intelektualno stanje na mariborski univerzi. Pa v redu, recimo, da so Dialogi, kakršne urejamo s kolegi, dolgočasni, neatraktivni, skratka zanič; mar ne bi kljub temu sodilo k podobi mariborskega intelektualca, da spremlja edino intelektualno čtivo, ki izhaja v tem mestu? Ob tem se zmeraj spomnim na svojega pokojnega profesorja dr. Jožeta Koruzo, ki je bil mentor mojega letnika na ljubljanski slavistiki in ki nam je brucem takoj prvo uro našega srečanja zarisal lik intelektualca, kakršnega je pričakoval od nas, da ga bomo pričeli gojiti: »Berite kulturne revije, obvladajte knjižnice, hodite v gledališče in na koncerte, oglejte si vse nove slovenske filme in spremenite metodološki pristop do učnega gradiva: zdaj se ne morete več učiti, pričeti morate študirati.« Koliko je takšnih profesorjev na mariborski univerzi in koliko študentov se trudi uresničiti ta ideal?

Moja majhna založba se trudi izdajati takšen knjižni program, ki ga določajo sveže ideje, visoka kvaliteta in ne prevelik obseg. Seveda ne delamo samo z mariborskimi avtorji, smo pa odprti vsem v tem mestu, ki so se sposobni vključiti v takšen program. Kar nekaj smo jih že odkrili tudi na mariborski univerzi in upam, da ne bo ostalo samo pri tem. To me navdaja z upanjem. Po drugi strani pa me navdajajo s črnogledostjo moja preštevilna založniška in uredniška srečanja s takšnimi predavatelji ali podiplomci z mariborske univerze, ki sicer obvladajo svojo stroko, niso pa sposobni napisati berljivega, dobro členjenega besedila s svojega področja in to bodisi na znanstvenem, strokovnem, poljudnoznanstvenem ali učbeniškem nivoju. (Idealen je seveda tisti avtor, ki je sposoben enako dobro ustvarjati besedila na vseh teh področjih in upoštevati različne potencialne bralce.)

Tu sploh ne moremo govoriti o problemu intelektualizma, ampak o temeljnem pomanjkanju splošne izobrazbe. Moja izkušnja je, da na mariborski univerzi prevladujejo ozko usmerjeni strokovni študiji, ki producirajo – zdaj bom groba, a tako je – »visoko kvalificirane fahidote«. In sedanja ekspanzija visokih strokovnih študijev nam obeta, da bo morda to tisti sloj, ki bo dal novo identiteto našemu mestu. So to novi, bolj strokovno izobraženi nadaljevalci mojstrske mentalitete stare mariborske industrije?

Andrej Brvar:

Kot urednik predvsem upam, da mi bo Mestna občina Maribor še naprej »stala ob strani«, se pravi, da bo še naprej razumevajoče sofinancirala tiste publikacije naše založbe, ki so jih napisali mariborski avtorji (kako lep dosežek je, na primer, letošnji natis celotnega Fausta, katerega 2. del je prevedla in komentirala Erika Vouk) oziroma, ki so kakorkoli vezani na mesto (letos bo takšna knjiga zbirka muzikoloških raziskav dr. Manice Špendal Iz mariborske glasbene zgodovine), tudi na njegovo nemško tradicijo (kot je, končno, natis prevoda Puffove monografije). Sploh sem prepričan, da je s formiranjem slovenske države in z njeno skorajšnjo pridružitvijo Evropski uniji navsezadnje napočil čas, ko se je treba s produktivnim delom mariborske nemške tradicije brez strahu in kompleksov okoristiti, ga čim prej inkorporirati v našo mestno zavest in samozavest in se tako z njim civilizacijsko obogatiti.

Peter Tomaž Dobrila:

Večna težava družbe je inercija, entropija in – tudi zato – negativna selekcija. Po načelu, stvari prepuščene same sebi se spreminjajo na slabše. Pri nas izobrazba in intelekt nista cenjeni dobrini, ker družbeno situacijo obvladujejo ozkosrčneži in diletanti, ki posedujejo tudi največ kapitala. Logično, da od njih ne moremo pričakovati podpore. Moje pogoje intelektualnega dela bi izboljšal z zmanjšanjem kvote dela, ki ga dnevno opravljam, ko vodim MMC KIBLA. Vendar to ni mogoče, saj me med drugim tudi najbolj veseli. Zato se grem neko mešanico prepletenih situacij, ki zahtevajo celovit pristop, od fizičnega in birokratskega do intelektualnega dela z dozami ironičnih prebliskov in kritike aktualnosti. Največja ovira razvoju so že omenjeni prekinjeni oz. nevzpostavljeni družbeno-komunikacijski tokovi, za kar bi morala poskrbeti država, ne pa da še vzpodbuja šovinizem med lastnim prebivalstvom in podpira neumje.

Dragica Korade:

Če bi tem "težavam" dala eno samo ime, potem bi rekla človeška neumnost, ki je tem bolj popadljiva, čim bolj podizobražena in nerazgledana je. Če sem od "novih časov" sploh kaj pričakovala, potem sem pričakovala pozitivno kadrovske selekcije, sploh odprtje normalnih kanalov socialne mobilnosti, ki bi s svojim brekompromisnim vztrajanjem na kriterijih sposobnosti in ustvarjalnosti sistemsko onemogočili novo vladavino pomembnih povprečnežev in podpovprečnežev. Šele skozi to normalizacijo bi se lahko formirala elita oblasti, ki ji intelektualna kultura ne bi bila povsem tuja. Če bi nam to uspelo - da bi namreč ta kultura osvojila vladajoče - potem ne bi bilo več bojzani, da bo usahnila ali da bo še naprej preganjana. A ne gre samo zato. Zgodovinar Alberto Tenenti, ki je svoje raziskovalno delo osredotočil na polje evropkse omike, nas uči, da so bili časi, ko so se vladarji predajali resnim študijam, srečni: študij je ustrezal njihovemu dostojanstvu, poleg tega pa je zelo koristno vplival tudi na blaginjo vseh ljudi.

Darinko Kores Jacks:

Vsaj osnovne pogoje intelektualnega dela si lahko, če res hoče, ustvari vsak sam! Bolj problematična je možnost za relevantno preverjanje in javno prezentiranje dosežkov; to je ponavadi povezano z nedostopnostjo materialnih pogojev in sredstev. Pri dostopu do teh so (pa ne le v Mariboru) prepogosto odločilne dobre zveze z raznimi "fevdalci". Najmanj, kar bi bilo nujno storiti, in to takoj ter brezpogojno, je uvesti popolno transparentnost odločanja o dostopu do javnih sredstev na vseh nivojih in področjih!

Jože Kos:

"Intelektualne" težave, s katerimi sem se sam soočil v Mariboru po povratku s študija v Ljubljani sredi '80 let, so bile: premajhno število relevantnih somišljenikov oz. izobraženih in hkrati tehtno razmišljujočih ljudi - kar ji je (bilo), so v glavnem končali študij v Ljubljani in ne v Mariboru; odsotnost novih, izzivalnih, zanimivih ipd. kulturnih in mišljenjskih vsebin v tukajšnjem javnem dogajanju; počasnost in kup raznolikih zunanjih (pretežno administrativnih) ter notranje pogojenih ovir pri realizaciji novih projektov (radio MARŠ, MKC Maribor); neizkušenost, neprofesionalnost in konfliktnost v krogu mladih sodelavcev pri skupnem delovanju na novih projektih; neodzivnost, anemičnost tukajšnjih in tudi nemariborskih "intelektualcev" ob nekaj mojih pobudah za nove projekte; nenaklonjena, skeptična, samozadostna, inertna, predvsem pa nerazumevajoča dominantna lokalna javnost, ki ni premogla in še zmeraj ne premore opazne želje po kakovostnih novostih in izboljšavah (to se razvidno kaže tudi v nevzpodbujanju inovativnosti, nehonoriranju člankov v strokovnih revijah...); pomanjkanje časa spričo rednega osem(in več)urnega delovnika in spričo potrebe (pač zaradi pomanjkanja sodelavcev) po

delovanju na več vzporednih projektih; (občasno) pomanjkanje prostorov za druženje s somišljeniki....

Franci Pivec:

Obdobja v mojem življenju, ko se je moje vsakodnevno služenje pokrivalo z mojimi intelektualnimi ambicijami, so bila zelo kratka. Večinoma in tudi sedaj je ukvarjanje z duhovnostjo moja zasebna domena, za kar me nihče ne plačuje. Temu prilagajam tudi svoje načrte in ambicije in nikomur ne naslavljam zahtevkov ali kritik v tej zvezi. Kolikor morem, investiram v pogoje intelektualnega dela in ohranjam veselje do njega. Na vse strani imam glede tega čiste račune in celo Benu Zupančiču, ki mi je nekoč dodelil štipendijo za študij filozofije sem v celoti odslužil dolg na ministrstvu za šolstvo. To duhovno neodvisnost ljubosumno čuvam in gojim upanje, da jo bom lahko nekoč uporabil, kot si želim. Mislim, da je ne bom zamenjal za službo, ker sem se navadil služiti kruh z veliko bolj običajnim delom.

Vlado Struk:

V Maribor sem prišel po naključju ... L. 1959 sem se v naglici pobral iz Ljubljane, l. 1963 pa še hitreje iz Celje. V mariborskem azilu sem ob različnih službah za ljubi kruhek kar naprej nekaj študiral, pisal, organiziral. *Počel sem tisto, kar je v danih okoliščinah bilo mogoče*. Pisal sem knjižne recenzije na področjih filozofije, sociologije, psihologije in pedagogike, dramaturške zapise in gledališke kritike, politične in družboslovne članke. L. 1972 sem začel delati na visokošolskih zavodih. Ker sem bil pozneje na univerzi vseskozi zaposlen čez glavo, sem se lotil pisanja leksikonov: za monografska dela bi potreboval več strnjenejšega časa, posamezna gesla leksikonov pa je mogoče pisati ob sobotah in nedeljah, na službenih potovanjih, na počitnicah, brez študijskih dopustov. V 27 letih na univerzi nisem imel niti dneva dopusta za kak študij, seminar ali kaj podobnega; ves ta čas tudi za nobeno delo nisem bil financiran ... *Mogoče bi se to zdelo komu nevzdržno, toda jaz sem se počutil neodvisnega*.

10.

In še čisto na koncu takega problemskega ukvarjanja že kar smiselno in nujno vprašanje: s kakšnim upanjem, inspiracijami naprej? Kako poskrbeti za to, da se bodo stvari začele spreminjati? Sam imam svojo majhno, povsem neoriginalno idejo: o tem je pač treba govoriti, stvari reflektirati. Ustvarjati pogoje za možnost take refleksije (ta intervju je seveda del te zgodbe). Za začetek bi veljalo odstraniti trdovratno konceptualno težavo v glavah nekaterih in kulture ne zamenjevati z intelektualizmom. Matematik in filozof Alfred North Whitehead je nekoč rekel tole: »Kultura prosperira in dosega svoj največji razcvet vse dotlej, dokler ne začne analizirati samo sebe«. Karkršnokoli že ekstenzijo je pripisoval besedi »kultura«, pa bi moralo biti hipoma jasno, da je lahko intelektualna kultura tej avtorjevi le zoperstavljena. Če ima namreč Whitehead prav in analiza kulturi le škodi, pa je z intelektualno pozicijo menda čisto drugače: ta s kritično analizo stoji in pade. Kako se torej rešiti spon, kaj narediti in kakšne poti ubrati na poti k afirmaciji te intelektualne kulture?

Emica Antončič:

Maribor najbrž ne bo nikoli močno intelektualno središče, lahko se pa inteligenca v njem postopoma krepi. In to se v zadnjih letih vendarle dogaja.

Število kulturnih inštitucij v mestu se najbrž ne bo večalo, čeprav se lahko ob kadrovskih okrepitvah vloga intelektualcev v njih poveča. Odločilno mesto pri intelektualnem preboju v mestu ima univerza.

Če bo mariborski univerzi ob širjenju in ekspanziji visokih strokovnih študijev, ki so zdaj že politično načrtno voden trend v vsej državi, uspelo (iz temeljev, kot sem že prej zapisala) ustanoviti še prestižen humanistični študij, ki bi v samem mestu formiral večje število intelektualcev, kot je tisto, ki zdaj prihaja z drugih univerz, se bi položaj inteligence v mestu bistveno okrepil, morda celo do te mere, da bi mu lahko dala novo identiteto. Ta vizija je potencialna, vprašanje pa je, če je sploh realna. Tudi če je, bo do nje še dolga pot, ki se ji reče ustvarjanje univerzitetne in intelektualne tradicije in nivoja. Do takrat pa je treba vztrajati in delovati.

Andrej Brvar:

Za afirmacijo intelektualne kulture v mestu je tudi po mojem mnenju treba delovati natanko tako kot pravite: o stvareh, o katerih smo se pogovarjali, se je treba še naprej pogovarjati, jih reflektirati, nenehno kritično analizirati, pri tem pa čim bolj odgovorno, zavzeto in kompetentno agirati vsak na svojem delovnem področju. V tem smislu si želim, da bi v Dialogih kmalu bral podoben pogovor o skorajšnji ustanovitvi humanistične oz. filozofske fakultete. Zelo me namreč zanima njen profil. Ali bo po svoji naravnosti skupaj s profesorji le kopija ljubljanskega filofaksa ali pa bo – tudi v dobro le-tega – vendarle imela samosvoj »značaj«, zlasti na tako važnih področjih kot so filozofija, družboslovje, zgodovina in slovenistika? Prav tako bi me zanimal pogovor s tremi, štirimi predstavniki študentske intelektualne elite različnih svetovnonazorskih opredelitev. Kaj in kako ti ljudje mislijo, kako ocenjujejo univerzo, intelektualno in kulturno življenje mesta, so pripravljene po študiju v njem ostati, soustvarjati njegovo prihodnost, kakšna naj bi po njihovem prihodnost mesta sploh bila itn.? A naj bo z moje strani za zdaj dovolj. Ob koncu se prav lepo zahvaljujem za povabilo k temu dobro zastavljenemu »guču«. Prav lepa hvala še posebej zato, ker sem z njegovo pomočjo tudi sam ugotovil marsikaj novega, že znano pa si v marsičem razjasnil z drugačnih vidikov.

Peter Tomaž Dobrila:

Slovenija bi morala funkcionirati kot enovita urbana entiteta, kot mesto, v katerem krožijo ideje, ljudje, kapital... Vzpostaviti je potrebno družbeno komunikacijo in odpreti kanale – fizično (tehnološko) in psihološko. Če je svet globalna vas, pomeni, da imamo vaško skupnost, pleme, kjer bi naj nenehno potekala živahna komunikacija in skupno reševanje problemov, namesto omejenosti v provincialne in ozke lokalne sfere. Zelo poveden je bil podatek, da je velik del vesoljne Slovenije prvič slišal za Goričko ob sončnem mrku. Država, ki je tudi večinska lastnica monopolnega Telekoma, ne opravlja svoje funkcije, ne poskrbi za komunikacijske kanale in ne promovira države Slovenije v Sloveniji, tako kot intelektualci in intelektualke ne promovirajo dovolj intelektualne kulture. Zategadelj je 'krivda' oz. orodje v njihovih rokah. Morda je civilno družbena angažiranost ena od nekoč odločilnih, a danes pozabljenih spretnosti za popularizacijo. In razmisliti o pozicioniranju. Lahko stoji na napačnih premisah. Zagotovo pa to ni dnevno strankarsko, zgodovinsko ali cehovsko navijaštvo. Nemara služi hipni popularizaciji, a hkrati nabija na intelektualno kulturo spone banalnega in je na dolgi rok pogubno. Kdor pa spone nosi v sebi, mu lahko samo priporočam, naj globoko vdihne in se sprosti.

France Forstnerič:

Ker sem se mnogo tega, po čemer anketa povprašuje, dotaknil v prvih treh odgovorih, bom zaradi prostora strnil drugo polovico točk v skupen povzetek. Okrepitev obstoječih in ustvarjanje novih »živih toposov mesta« sta mogoči z (1) večanjem ustvarjalne potence, odličnosti in mednarodne primerljivosti ustvarjalcev, (2) če so ustvarjalna žarišča komunikacijsko odprta s pravimi kanali, mediji in prijemi svojega sevanja energije v okolje, in (3) če mesto stopnjuje svojo ekonomsko in socialno moč, obenem pa z njo in ob pomoči nacionalne solidarnosti ter modre politične ureditve zna ustvarjati in podpirati pogoje za razcvet ustvarjalnosti. Vsaka od treh točk bi zahtevala množico fusnot in primerov, ki pa zanje tu ne bo več prostora. Naj jih navržem le nekaj. Mediji: dobri dnevniki, tedniki, RTV postaje, knjige (in književniki): revije po svetu ne emitirajo samo sporočil, ki jih bralci razumejo in zahtevajo, ampak imajo tudi ugledne znanstvene in umetniške priloge. Ali: omenjate Radio Marš – zdi se mi sicer odlično zasnovan, vendar so njegovi ustvarjalci prevečkrat (velja tudi za lokalno TV in radio) pri govorjeni slovenščini polpismeni. Da ne govorimo o bebavi »poetiki« reklam (MM1). Dalje: organizatorji kulturnoumetniških prireditev, predavanj, pogovorov itd. pravijo: »...ima se za odličnega kulturnika, pa ga sploh ni bilo na naši prireditvi«. Oh, ljubi Bog! Maribor ni več dolga vas, niti Ormož ali Ptuj ni več, da bi vsi hodili na vse prireditve. Tega ne zmorejo več niti do kraja »predani« kulturniki. Ali: »...po davnem razpadu peterice Maribor ni več v literaturi nacionalno primerljiv, skromen je in precej amaterski. Denimo Murska Sobota ga »šiša« na celi črti.« Dobrega pesnika se ne da načrtovati. Deloval bo v Mariboru, če mu bo ta intelektualno, umetniško in družabno všeč. Ali: »...literarna revija v Mariboru naj se ne muči z vprašanjem, naj bo regionalna, nacionalna ali kakšna drugačna, temveč naj skuša privabiti najboljše »mišljenje in pesništvo«, kar ga zmoreta mesto, zaledje in Slovenija.« Empirični del tematike v tej anketi bi potreboval še eno anketo.

V vprašalniku ste ponudili mešanico teoretičnih, publicističnih in empiričnih tez o našem mestu. Taki so tudi moji odgovori. Na tej stopnji miselne refleksije o našem mestu se mi zdi to pravilna in nujna metodologija.

Najbolj jedrnat sklepni sežetek mojega pisanja bi se glasil: mariborsko razumništvo, kolikor ga je in kjerkoli deluje, naj bi stremelo k ustvarjalni kakovosti, če je mogoče celo k odličnosti delovanja na svoje področju – s pripombo, da je vsaj v sedanji fazi nastajanja mest dolžno javno »obveščati« o svojem delu vsaj tisto mestno javnost, ki je ta sporočila sposobna razumeti in pripravljena sprejeti in se sama dialoško vlučevati v ta proces. Takšno intelektualno komuniciranje na različnih področjih in ravneh bo izziv tudi drugim področjem, npr. gospodarstvu in drugim meščanom in institucijam, ki so sposobni iz tega mesta v nastajanju narediti pravo mesto (ne samo »mesto po sebi«, temveč tudi »mesto zase«). Le v pravem mestu bo znal, mogel in hotel intelektualec »misliti svoje mesto«. To pa pomeni hkrati misliti sebe in človeka nasploh.

Dragica Korade:

Bodimo nemogoči in za začetek nehajmo enačiti rodovnike s sposobnostmi. Bodimo še bolj nemogoči in nehajmo enačiti sposobnosti z ritolizništvom. In venomer imejmo pred očmi tisto Kantovo maksimo, ki pravi, delaj tako, da bo svet manj, ne bolj barbarski.

Darinko Kores Jacks:

Kultura in intelektualizem seveda nista identična - prej bi rekel, da je intelektualizem (morda res najbolj dognan ali vsaj najzahtevnejši) del širšega pojma kulture. Da bi (samo)analiza in kritika kulturi kakorkoli škodovali, se ne strinjam. Morda sta nevšečni posameznim kulturnikom, predvsem iz umetniško-ustvarjalnih vrst. Če naj bo na spodobnem kakovostnem nivoju, pa je kultura brez kritične analize prav tako obsojena na propad kot "čista" intelektualna pozicija.

Jože Kos:

Dolgoročno izboljšanje mariborskega intelektualnega stanja je mogoče doseči predvsem z vzpostavitvijo obstojnih možnosti za intelektualno delovanje ter za vse ostale običajne in posebne sestavine načina življenja dovolj velikega števila predvsem mlajših intelektualnih protagonistov, to je tistih med 20 in 35 leti starosti (intelektualizem je možen kot presežek vsakdanje prakse družinskega, delovnega in drugače rutiniziranega življenja). Pri možnostih za intelektualno delovanje so mišljena finančno in z vidika časovnih obvez dovolj ugodna delovna mesta oz. druge oblike stalne profesionalne angažiranosti, nadalje možnosti za živo in medijsko predstavljanje ter za implementacijo rezultatov dela mladih intelektualcev, njihova dejavna udeležba v javnih zadevah, intenzivne izmenjave informacij ipd., pri možnostih za običajne in posebne sestavine načina življenja pa je mišljeno njihovo stanovanjsko bivanje, druženje, zabava, rekreacija, potovanja.... Omenjene obstojne možnosti predpostavljajo zlasti redno in dovolj finančno podprto delovanje nekaj programske dinamičnih organizacij s področij družboslovja, humanistike, množičnih medijev ipd. Poleg omenjenega je med intelektualci, ki živijo v Mariboru, potrebno zagotoviti več živih, tako delovno projektnih kot družabnih povezav, več skupnih, neindividualnih javnih nastopov (za kar so potrebni najmanj dva do trije povezovalci, organizatorji), več medsebojne idejne strpnosti, "stanovske" solidarnosti in pomoči (dobrodošla bi bila ustanovitev društva, npr. z imenom "Društvo za duhovno kulturo"), več pozornosti in naklonjenosti za delo drug drugega, več njihovega razumevanja za domet dojemanja intelektualnih vsebin pri večini mariborske populacije, več spretnosti ter premišljenosti pri svojih javnih in strokovnih nastopih (pa ne le v mariborskem, temveč tudi širšem slovenskem in mednarodnem merilu), dosti intelektualnega pretoka med Mariborom in sosednjimi slovenskimi in tujimi mesti, več pozitivnega intelektualnega navdiha, igrive spontanosti, kreativnosti in premišljene vztrajnosti ter predvsem manj kalimerovskega malodušja in občutkov nemoči.

Franci Pivec:

Imate prav, da intelektualna refleksija teče preko besede. Svoboda komunikacije je vse bolj odvisna od dostopnosti komunikacijskih tehnologij. Danes so problemi s komuniciranjem znotraj Slovenije, še več pa med Slovenijo in svetom. Kriva je neumnost, hudobija, želja po obvladovanju ljudi. Zemlja se bo zdaj, zdaj razpočila na informacijsko bogastvo in informacijsko revščino. O razvrstitvi Slovenije ne bo odločala le gostota komunikacijskih kanalov ampak tudi ali se po njih pretakajo pametna sporočila ali pa so zatrpani z bedarijami. Kapaciteta prenosa neumnosti je neomejena in to je okoliščina, ki je v zgodovini še ni bilo. Intelektualci so pred povsem novo preizkušnjo. Nisem optimist glede rezultata.

Glede mariborskih intelektualnih peripetij pa mislim, da bodo iz dneva v dan bolj smešne, če se ne bodo soočile z globalno duhovno situacijo.

Vlado Struk:

»Futurološko« vprašanje – s kakšnim upanjem, inspiracijami naprej – se takole na koncu postavlja samo od sebe. Toda mislim, da za takšne zadeve ni receptov. Vse je odvisno od zgodovinskega trenutka, kulturnopolitičnih razmer in še cele vrste drugih okoliščin in dejavnikov. Ne smem pomisliti, kakšnih sem se znebil kot predsednik neke kulturne komisije pred tremi desetletji; pa sem se tudi tedaj pošteno trudil in upal. Navsezadnje postaneš hudo skeptičen do meliorističnih scenarijev, ki naj bi privedli do pozitivnih, produktivnih intelektualnih ter duhovnih premikov v narodnih občestvih, mestih, ustanovah. Na koncu ostane samo ta ali oni konkretni intelektualec, s svojo sposobnostjo in nesposobnostjo, razumevanjem in

nerazumevanjem, nekakšen Sizif, po Camusu proletarec med bogovi, ki s pomisleki in računi ali brez njih rine svojo večjo ali manjšo skalo v hrib, s katerega se ta potem spet skotali navzdol; pa bo treba znova ponjo. Afirmacija intelekt(ualizm)a se dogaja s perspektivo negacije.